

HEGEMONIA INTELECTUALĂ – ȘI SEXTIL PUȘCARIU – ÎN UNIREA BUCOVINEI CU REGATUL ROMÂNIEI (II)

ION FILIPCIUC

Die intellektuelle Hegemonie – und Sextil Pușcariu – in der Vereinigung der Bukowina mit dem Königreich Rumänien (II)

(Zusammenfassung)*

Der Beitrag *Die intellektuelle Hegemonie – und Sextil Pușcariu – in der Vereinigung der Bukowina mit dem Königreich Rumänien* behandelt die Problematik „einer glücklichen Zeit aus der Geschichte der Bukowina“, zwischen Oktober und November 1918, durch die Auswertung von damaligen Dokumenten: offizielle Akten, Korrespondenz, Presseartikeln, Tagebüchern, Memoirs. Es sind noch die genaue Chronologie der Ereignisse und die kontextuelle Darstellung ohne Vernachlässigung der Fakten oder der Mentalitäten zu erwähnen, die manchmal diakronisch präsentiert werden, sowie die Vorliebe für die historiographische Forschung ohne Stereotypen und Klischees.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Hegemonie, Dokumente, Wiedergabe der Wahrheit, Zensur, Chronologie, Konjunktur- und wissenschaftliche Forschung.

Cine încearcă să descopere un nerv rațional în țesătura evenimentelor care au pornit și încheiat Unirea Bucovinei cu Regatul România se va uimi că din capătul unei bune organizări se ajunge într-o devălmășie excelent ilustrată de acel „neant valah” drag lui Emil Cioran.

Faptele, spusă și scrisă din acel răstimp fast din istoria Bucovinei, se pot reconstitui lesne din documentele vremii – scrisori, jurnale, memorii, acte oficiale, articole și notițe din presă –, cu toate că și în cazul unor mărturii obiective, precum cele rămase de la Sextil Pușcariu, întâmpinăm oarece impedimente: reșezarea faptelor și impresiilor după chiar un sfert de veac, valorificând notații disparate cu diferențe mari de timp între consumarea faptului și notația diaristului și editarea paginilor din *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, cu nenumărate croșete operate de cenzura socialistă.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXV, 1 (50), p. 255–286, Rădăuți – București, 2018

Altfel spus, ca să apreciem în hotarele adevărului contribuția de căpetenie a cărturarului Sextil Pușcariu în procesul social-politic al Unirii Bucovinei cu Regatul României, ar trebui să avem netrunchiate măcar memoriile savantului.

Am preluat sintagma „hegemonia intelectuală”, cu pronunția primordială, dintr-un articol aflat în ziarul „Glasul Bucovinei”, din 1918, din simplu motiv că substantivul pătrunde în limba română din greacă, iar în Bucovina s-a păstrat prin „hegemonia” limbii germane, fapt care ar justifica și formula pleonastică, etimonul grecesc estompându-și semnificația din Antichitate.

Lazăr Șăineanu dă termenul „egemonie f. 1. Supremația unui oraș sau a unei țări, în Grecia antică; 2. Supremația unui popor considerat asupra celorlalte: *Prusia avea egemonia în imperiul german înainte de războiul mondial*”¹, fără a face vreo trimitere la etimologie, deși explicația a fost tradusă aproximativ după *Le Dictionnaire d'aujourd'hui toujours à jour*, Tours, Maison Mame, [1946?]: „hégémonie n.f. (g. *hégemonia*) Suprématie qui appartenait à une ville dans les fédérations de l'antiquité grecque: *l'hégémonie de la Grèce appartenait primitivement à Sparte, Athènes la lui disputa*. II Suprématie d'un Etat sur un autre”. Mai aproape de zilele noastre, „hégémonie n.f. (gr. *hégemonia*) Suprématie, pouvoir prépondérant, dominateur, d'un Etat, d'un groupe social sur l'autre” (*Le Petit Larousse en couleurs*, Paris, 1995).

Dicționarul limbii române moderne (București, Editura Academiei Române, 1958) aduce un spor semnificativ, sub aspect ideologic: „*Hegemonie* s. f. Faptul de a avea rol de conducere; supremație, dominație, rol conducător (al unei clase față de alta sau al unui stat față de alte state) ◇ *Hegemonia proletariatului* – conducerea de către proletariat a maselor muncitoare în lupta revoluționară pentru înfăptuirea revoluției burghezo-democratice, pentru zdrobirea burgheziei și pentru construirea socialismului și a comunismului (var.: *hegemonie* s. f.) – fr. *hégémonie* (<gr.>)”.

În fapt, cuvintele grecești *ἡγεμονία* și *ἡγεμονικόν* aveau o supremație filosofică pe care o putem aprecia dintr-un fragment invocat de Sextus Empiricus din scrisa stoicilor: „Se spune că adevăratul se deosebește de adevăr în trei privințe: în esență, compoziție și potență. Mai întâi în esență, deoarece adevăratul este un incorporeal, căci el este o judecată logică și expresie, pe când adevărul este un corp, căci este știința tuturor lucrurilor adevărate pe care le declară, iar știința este rațiunea conducătoare având o anumită dispoziție, așa cum pumnul este mâna având o anumită dispoziție, iar rațiunea conducătoare este corp. Căci după ei [stoicii] este suflu. Acestea diferă și în compunere, întrucât adevăratul este ceva simplu, ca spre exemplu «eu conversez», pe când adevărul se compune din cunoașterea multor lucruri adevărate. În potență, deoarece adevărul aparține științei pe când adevăratul nu în toate privințele. De aceea se spune că adevărul există numai la înțelept, pe când adevăratul se poate găsi și la cel prost. Căci este cu puțință ca prostul să spună ceva adevărat”².

¹ *Dicționarul universal al limbii române* de..., revăzut și adăugit la ediția a V-a, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, fost Samitca, 1929.

² Sextus Empiricus, *Despre adevăr și adevărat*, în cartea *Schițe Pyrrhoniene. Opere filosofice*, vol. I, traducere și introducere de prof. dr. Aram M. Frenkian, București, Editura Academiei RSR, 1965, p. 79.

În note, traducătorul precizează că termenul grecesc *ἡγεμονικόν*, folosit de stoici, a fost tradus în românește prin „rațiunea conducătoare” și prin „partea conducătoare”, pentru că *ἡγεμονικόν* înseamnă „partea rațională conducătoare a sufletului omenesc” sau „aspectul rațional conducător din suflet”, deoarece stoicii concepeau sufletul fără părți deosebite, *πνεῦμα*, doar cu o anumită dispoziție (*πῶ ἔχον*) și tensiune (*τόνοζ*), ceea ce ar însemna formă adecvată și forță necesară unei anumite funcții.

Cu asemenea flamură conducătoare, ne vom aventura în cumpănirea evenimentelor ce ne îndeamnă să revedem cum s-a înfăptuit Unirea Bucovinei cu Regatul România, știut fiind faptul că începutul a fost provocat de... o mână de cărturari.

Să urmăm, așadar, făgașul evenimentelor:

Sâmbătă, 14/27 iunie – în casa prof. Alexe Procopovici din Cernăuți, prof. Sextil Pușcariu, Eugen Herzog și Ion Nistor petrec la o partidă de tarok, până în zorii zilei de duminică.

Alexe Procopovici, născut în ziua de miercuri, 26 martie 1884, în familia profesoarei Vica și a preotului Ioan Procopovici din Cernăuți, urmând Gimnaziul de Stat din capitala Bucovinei, unde trece bacalaureatul în vara anului 1902 și-și continuă studiile la Facultatea de Filosofie de la Universitatea din Cernăuți, încununată cu un doctorat în filosofie. Va activa ca profesor (1906–1919) la Gimnaziul Superior de Stat III, membru activ (1902–1905) și emeritat (din 1907) al Societății Academice „Junimea” din Bucovina, autor al studiilor *Societatea Academică „Junimea”*, în vol. *Românii din Bucovina*, Cernăuți, 1906; *Despre nazalizare și rotacism*, București, 1908; *În contra utracvismului*, Cernăuți, 1913; *Cazania lui Coresi*, 1914; *În jurul Constituantei*, în „Glasul Bucovinei”, anul I, nr. 4, vineri, 1 noiembrie 1918, p. 49–50.

Sextil Pușcariu, născut în ziua de vineri, 4 ianuarie 1877, la Brașov, cu studii liceale în limba română și germană în orașul natal, examen de bacalaureat în 1895, cursuri universitare la Facultatea de Filologie Romanică din Leipzig (1895–1900), specializare la Paris (1899–1900), doctor în litere la Universitatea din Leipzig (1898) și docent la Universitatea din Viena (1904), membru corespondent al Academiei Române, profesor de filologie română (din 1906) și decan al Facultății de Filosofie la Universitatea din Cernăuți.

Eugen Herzog, născut miercuri, 14 aprilie 1875, în Viena, unde urmează liceul și cursurile universitare de germanistică, romanistică și filosofie, profesor de liceu în Praga și Viena, profesor universitar în Praga și Cracovia – cu doctorat în științe umaniste, în 1897, profesor docent în 1900, la Universitatea din Viena –, iar din 1912, profesor titular la Catedra de Filologie romanică de la Universitatea din Cernăuți, membru corespondent, din 29 mai 1914, al Academiei Române, publicând, în colaborare cu Sextil Pușcariu, *Lehrbuch der rumänischen Sprache* (2 vol., 1919–1920) și cu Vasile Gherasim, *Glosar dialectal mărginean*.

Ion I. Nistor, născut în ziua de joi, 17 august 1876, în familia țăranilor Ilie a lui Gheorghe Nistor și Maria, în satul Bivolărie, comuna Vicovu de Sus, județul Rădăuți, școala primară în sat și studii secundare la gimnaziul german K. K. Staats-

Gymnasium din Rădăuți (1889–1897), unde obține certificatul de maturitate (*Maturitats Prüfung*), după care urmează Facultatea de Filosofie de la Universitatea din Cernăuți (semestrul de iarnă 1897 – până la 31 iulie 1901), profesor suplinitor pentru istorie și geografie la Liceul de Stat din Cernăuți (1901–1904), la liceul similar din Suceava (1 septembrie 1904 – 31 august 1907), apoi la Liceul Real din Cernăuți (1907–1912), unde editează revista „Junimea literară” (1904–1910, cu debut istoriografic prin articolul „Moldova înainte de întemeierea principatului”, anul I, nr. 1, p. 23–24), cu doctorat în istorie la Universitatea din Viena (*Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien/Pretențiile moldovenești asupra Pocuției*), teză susținută la 22 martie 1909 și publicată în „Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums”, Czernowitz, XVI, 1909), membru corespondent al Academiei Române (18 mai 1911), profesor docent „*venia legendi*” pentru istoria est-europeană în Evul Mediu și modernă la Universitatea din Viena (din 3 iulie 1911, ținând cursuri până în 1912), profesor agregat la Catedra de Istoria Europei de Sud-Est la Universitatea din Cernăuți (din 14 august 1912).

Și să observăm ce poate face o mână de cărțurari – între care trei membri corespondenți ai Academiei Române – cuprinși de acel suflu *hegemonicon*, menit să îndrume poporul către un ideal bântuind sute de ani peste „o margine primejduită de țară românească”.

Duminică, 15/28 iunie 1914 – arhiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul coroanei austro-ungare, și soția lui, Sofia Chotek, prințesă de Hohenberg, sunt asasinați la Sarayev, Serbia, de către Gavriilo Princip, un tânăr bosniac în vârstă de 19 ani. La Cernăuți, vestea ajunge către seară și, peste noapte, pe turnul Primăriei din capitala Ducatului Bucovina a fost arborat steagul imperial în bernă; toate instituțiile publice au steaguri negre, iar la bisericile din satele bucovinene se trag clopotele...

Mărti, 17/30 iulie – Austro-Ungaria declară război Serbiei și se ordonă mobilizarea generală, iar în curs de 24 de ore, locotenentul Sextil Pușcariu ajunge în cazarma Regimentului Artilerie de Câmp nr. 34, din Brașovul Vechi.

Joi, 24 iulie/6 august – dimineața, din ordinul maiorului Eduard Ficher, comandantul Jandarmeriei din Ducatul Bucovina, la frontiera din Răchitna, 40 km depărtare de Cernăuți, pornesc ostilitățile dintre austrieci și ruși; Rusia declară război Imperiului Austro-Ungar.

Miercuri, 30 iulie/12 august – Regimentul Artilerie de Câmp nr. 34 din Brașovul Vechi primește ordine de plecare, părăsește cazarma și se îmbarcă în vagoanele din gara Brașov.

Spre sfârșit de august 1914, prof. Ion Nistor tipărește necrologul:

† Archiducele Francisc Ferdinand

Moștenitorul tronului Împărăției noastre, Archiducele Francisc Ferdinand, împreună cu ilustrata sa soție, ducesa de Hohenberg, au căzut victimă unui complot odios, pus la cale de sârbi. O mână sacrilegă a descărcat arma în mod mișelesc asupra

iubitului, respectatului și veneratului clirenom al tronului habsburgic chiar în momentul când archiducele, în deplina vigoare a vieții, plecase în Bosnia spre a-și îndeplini acolo îndatoririle grele și pline de răspundere, pe care i le impunea chemarea sa de inspector suprem al întregii puteri armate a Monarhiei. O mână afurisită de asasin descre[i]erat a curmat firul vieții archiducelui moștenitor în clipa când el se găsea la postul său de comandant suprem al manevrelor din Bosnia și Herțegovina. Moartea aceasta tragică a zguduit adânc sufletul nobil al bătrânului și greu încercatului nostru împărat, ea a cernit adânc sufletele celor 50 de milioane de supuși credincioși, care adorau în archiducele moștenitor pe viitorul lor scutitor, domn și împărat.

Atentatul de la Sarajevo a zguduit puternic întreaga lume civilizată, care privea cu respect și cu încredere la moștenitorul Monarhiei Austro-Ungare.

Românii din Bucovina și din Transilvania legau de înalta persoană a decedatului moștenitor cele mai frumoase speranțe. Ei adorau în el pe protectorul și binevoitorul lor. Ei vedeau în el pe întemeietorul unei Austrie Mari cu supremația culturii germane sub înaltul scut al casei domnitoare a Habsburgilor, în care sperau să găsească și ei un scut în lupta uriașă contra slavismului semicivilizat al stepelor rusești și a[l] expoziturii acestuia din munții sârbești. Soarta însă a voit altfel. Cu ochii plini de lacrimi, ne plecăm cu evlavie genunchiul înaintea sicriilor, care s-au scoborât spre vecinică odihnă în gropnița de la Artstetten. De acolo, rădicându-ne privirile cătră adânc veneratul și greu încercatului nostru monarh, un singur gând ne însuflețește pe toți: Doamne sfinte, dă-i putere să supoarte și această crâncenă lovitură întru fericirea Monarhiei și a credincioaselor sale popoare!³

I. Nistor

La care necrolog, Nicolae Coman [Cotos], în cartea *Martiriul Bucovinei*, ar avea tot dreptul să apostrofeze: „A te manifesta, chiar astăzi, în Bucovina, în favorul austriacilor, al dușmanilor și împilatorilor noștri, este, fără îndoială, cea mai mare crimă națională ce poate s-o comită un bucovinean”⁴.

Duminică – luni, 17–18/30–31 august – Guvernatorul Bucovinei, Rudolf Meran, și autoritățile austriece de la Cernăuți, din pricina ofensivei trupelor rusești, se refugiază la Vatra Dornei; între românii care doresc să ajungă la Viena se află și prof. Ion Nistor, însă contele Meran îi propune să treacă în România și-i eliberează un pașaport pentru această direcție.

Miercuri, 20 august/2 septembrie – în zorii zilei, austriecii aruncă în aer podul de peste Prut, fapt care n-a oprit trupele rusești să aducă în mai multe puncte pontoane, să treacă râul și să ocupe orașul Cernăuți; primarul Weisselberger îi întâmpină pe cuceritori cu pâine și sare, dar este înlocuit cu preotul român Gheorghe Șandru; mitropolitul Vladimir de Repta este îndemnat să officieze un *Te-Deum* în Biserica

³ „Școala”, Cernăuți, anul V, nr. 6, 7 și 8, iunie, iulie și august 1914, p. 1.

⁴ Dr. Nicolae Coman, *Martiriul Bucovinei 1914–1915*, București, Editura Librăriei „Pavel Suru”, 1915, p. 276.

„Sf. Parascheva” din Cernăuți și să pomenească numele țarului Nicolae al II-lea; peste câteva zile, cătanele țarului împlântă stâlpi de graniță cu înscrisul „Nova Rosia” pe malul drept al râului Siret.

Duminică, 1/13 septembrie – „Publicațiune. În resboaiele din urmă, purtate în țară cu dușmanul, s-au ivit earăș[i] cazuri sigure de trădare față de trupele militare. Populațiunea se face la aceasta lucrătoare de seamă cu obiecțiunea că comandantii militari au ordin strict să împuște imediat pe loc pe oricare i-ar face numai chiar suspiciune de trădare sau altă purtare dușmănoasă statului. Gura Humorului, la 13 septembrie 1914. De la comanda supremă, Meran m. p. No 272 / d. Praesident”.

Vineri, 5/18 septembrie – „Publicațiune. Guvernul i. r. al țării Ducatului Bucovinei. La emisul comandai militare din Lemberg, în Munkacs, să aduce la cunoștința tuturoră că de acum până mai departe nu este voe, la niciun caz, a trage clopotele bisericești, a lumina ferestrele, a umbla pe stradă după 7 oare sară, a mâna vite pe dealuri la pășune și a aprinde focuri libere. Cei ce nu vor ținea de ordinațiunea aceasta vor fi aspru pedepsiți. Vatra Dornei, în 18 septembrie 1914. Președintele i. r. al țării, Meran, m. p. no 370 / D”.

Sâmbătă, 27 septembrie/10 octombrie – moare Regele Carol I al României.

Duminică, 28 septembrie/11 octombrie – încoronarea regelui Ferdinand I, nepotul și succesorul lui Carol I, pe tronul Regatului România.

Sâmbătă, 18/31 octombrie – austriecii pornesc o contraofensivă și recuperează orașul Cernăuți de sub ocupația rusească, iar triumviratul bucovinean, alcătuit din Eduard Fischer, Aurel Onciul și Nicolai Wassilko, organizează corpuri de voluntari legionari, români și ucraineni, pentru a sprijini jandarmeria la menținerea ordinii și apărarea vechii frontiere instituite în vremea împărătesei Mariei Terezia.

Duminică, 9/22 noiembrie – adunare țărănească la Suceava, comandată de maiorul Eduard Fischer, spre a vota moțiunea în care i se cerea regelui României să nu pornească război împotriva Austro-Ungariei: „Măria Ta! știm din părinți că cea mai mare primejdie pentru întregul neam românesc este muscalul. Împotriva lui ne poate apăra sigur numai Austria puternică. De aceea, noi, țărani români din Bucovina, am fost și rămânem pururi credincioși împărăției și tot de aceea ne-am așteptat ca, în războiul crunt de astăzi, oastea românească, apărând neamul nostru, va lupta alături de oștirile împărătești.

Spre marea noastră măhnire, auzim că, la București, se asmuță împotriva Austriei și se cere ca oastea românească să intre în împărăție. Întâmplându-se una ca aceasta, feciorii noștri înșirați în oștirile împărătești, credincioși jurământului lor ostășesc, ar trebui să se împotrivescă și să verse sânge românesc. Ne înfiorăm gândind la o astfel de grozăvenie. De aceea, noi, țărani români din Bucovina, venim prea plecați la Măria Ta cu umilită rugămintă: «Nu vărsa sânge românesc și drept aceea nu intra în împărăție, ci, mai vârtos, poruncește oștirilor Măriei Tale să lupte alătura de oștirile împărătești [!]»⁵.

⁵ „Foaia Poporului”, Câmpulung, nr. 38, noiembrie 1914, p. 1; Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei, 28 noemvrie 1918*, studiu și documente de... , București, „Cartea românească”, 1928, p. 18–19; Ion I. Nistor, *Istoria Românilor*, vol. II, ediție îngrijită de dr. Florin Rotaru, București, Editura Biblioteca, 2003, p. 364.

Marti-joi, 13/26–15/28 ianuarie 1915 – mareșalul Kolmar von der Golz Pașa (ofițer superior german în slujba Turciei) se întâlnește cu regele Ferdinand și principalii oameni politici din România spre a-i determina să intre în război de partea Puterilor Centrale.

Luni, 19 ianuarie/1 februarie – Iancu Flondor întocmește un *Memoriu privitor la fruntariile Bucovinei*, pe care îl expediază din Storojineț ministrului prezident al Guvernului Regatului România, la București, text din care reținem doar trei pasaje:

„O întâmplare fericită m-a pus în măsură să pot afla la timp că s-a format în zilele din urmă la Cernăuți un comitet rutean, care e pe cale să compună un memoriu privitor la starea etnică actuală a populațiunii bucovinene, cu scop de a-l înainta guvernului rus, insistând ca, la o eventuală apropiată schimbare a hartei europene, să fie considerată partea Bucovinei, situată între râurile Prut și Sirete, ca locuită în majoritate covârșitoare de ruteni și, prin urmare, încorporată Imperiului Rus. În vederea acestei tendințe periculoase, a cărei realizare ar avea drept urmare o simțitoare ciuntire a Bucovinei românești, mă cred dator să pun celor în drept la dispoziție materialul necesar pentru a respinge acest atentat îndreptat contra neamului nostru. [...]

Trei premise mai importante vor determina stabilirea fruntariilor noi ale Bucovinei:

a) Principiul naționalităților, fiind pus – cu sau fără drept – ca și cauza războiului european.

«După statistica oficială austriacă din anul 1910, care numai în favorul elementului român nu e compusă, rezultă că partea Bucovinei – care ne interesează în special –, anume de la țărmul drept al Prutului, respectiv Ceremușului, spre apus, până la hotarele Ungariei și Transilvaniei, are o suprafață de 911 543 [de] hectare și e locuită de: români – 263 254; ruteni – 183 418; prin urmare, o majoritate a românilor față de ruteni de 79 634, care, fără «munții ruteni», sporește la 160 635.

Admit că partea de vest a Bucovinei – țărmul drept al Ceremușului – e locuită de populațiune compactă ruteană; totuși, suntem îndreptățiți să pretindem și partea aceasta a țării ca și compensațiune pentru populațiunea română aflătoare pe țărmul stâng al Prutului, în număr de 10 635 [de] suflete».

b) Chestia apărării pentru viitor a principiului menționat.

«Fruntaria Prutului, ca linie de apărare eficace a Bucovinei de Sud, se prezintă – după mine – ca o *conditio sine qua non*. Țărmul stâng al râului numit e în tot parcursul lui șes lin, în multe locuri chiar expus inundării, pe când malul drept, începând aproape de fruntaria actuală a României, până la localitatea Zeleneu, ne arată o înălțime relativă de două până la cinci sute de metri, dominând astfel pretutindene cu desăvârșire țărmul stâng în distanțe de șapte până la douăzeci [de] kilometri. Liniile căilor ferate Noua Sulița – Cernăuți, respectiv Cernăuți – Napolocăuți – Vașcăuți sunt, pentru dușman, în asemenea împrejurări, absolut impracticabile; aceeași imposibilitate privitor la șosele în valea menționată. Cota 539 în apropierea Cernăuților, muntele Țețina, cu o înălțime absolută de peste 800 [de] metri (în vremi trecute cetate), e situată aproape în centrul liniei de apărare. Panta muntelui spre sud e absolut sigură contra focului artileriei dușmane și, prin urmare, foarte potrivită pentru depozite de munițiuni, armamente și rezerve».

c) Asigurarea prosperității economice a formațiunilor noi.

«Prosperitatea economică a unui popor e strâns legată de bogăția solului (subsolului) a regiunii locuită de el. În Bucovina nu videm deocamdată în considerare subsolul: Iacobeni și Eisenau, puțin fier (producțiunea foarte anevoioasă și nerentabilă), apoi salinele din Cacica (monopol).

Industria se mărginește numai la velnițe, mori și fasonarea lemnului de construcție. Rămâne deci să ne ocupăm numai de solul cel productiv.

Regiunea cea mai fertilă e situată pe țărmul stâng al Prutului, progresând, în calitatea ei, spre Nistru. Ea e de comparat cu nordul Moldovei, plus că – fiind în cultură intensivă – cu mult mai productivă. Partea aceasta a țării va rămâne probabil – cu regrete – afară de calculul nostru.

Sudul Bucovinei, adică începând de la țărmul drept al Prutului, e în cea mai mare parte muntos (aproape 90%), crescut cu păduri, alocurea rațional cultivate. Pământul arabil e situat în cea mai mare parte între Prut și Sirete, apoi în întinderi mai mici pe ambele părți ale cursului inferior al Siretelui și Sucevei. Restul țării, care nu e crescut cu păduri, se întrebuințează ca fânațe și izlazuri. Pomete și vii se află în apropierea țărmului Prutului, puține și pe cursul inferior al Sucevei. O deosebită apreciere merită prăsila vitelor; ea e în toate ramurile ei foarte dezvoltată în calitate și cantitate de o superioritate remarcabilă»⁶.

Sâmbătă, 2 ianuarie – marți, 9 februarie 1916 – orașul Suceava este ocupat de trupele ruse: „Când rușii au ocupat Suceava, la 2 ianuarie st. n. 1915, au găsit, cu toate că până atunci se făcuseră nenumărate transporturi de întemnițați, de la Suceava în apusul Monarhiei, încă un rest de 407 țărani. Acești nenorociți mulțumiau în genunchi cazacilor, care i-au eliberat, și plecau pe ger, desculți și cu capul gol, în hainele de vară în care fuseseră arestați încă în vara trecută»⁷.

Luni, 2/15 februarie – trupele rusești ocupă pentru a treia oară orașul Cernăuți, sub considerentul că face parte din Nova Rossia, ca un „punct strategic pentru operațiile lor militare. Orașul le plăcea foarte mult, declarând că nici țarul nu are o reședință mai mândră ca Palatul Mitropolitan»⁸.

Sâmbătă – marți, 23–26 mai/5–8 iunie – între concesiile pe care Ministerul de Externe al Austro-Ungariei le discuta la Viena, în perspectiva atragerii României de partea Puterilor Centrale, una era și retrocedarea întregii Bucovine.

⁶ Arhivele Naționale București, Fond *Iancu Flondor*, inv. 945, dosar 2, f. 150–156; publicat de Constantin Ungureanu, „Memoriul lui Iancu Flondor, din anul 1915, despre hotarele Bucovinei”, în „Analele Bucovinei”, București – Rădăuți, anul X, nr. 2, 2003, p. 493–498 (comentariu), p. 499–505 (text), p. 506–507 (tabela statistică), p. 508 (rezumat în limba germană). Șerban I. Flondor dă următoarea notă: „Acest memoriu a fost făcut în dublu exemplar, din care unul a fost înaintat prin intermediul d-lui deputat dr. Ioan Mavrocordat [Dăngeni] domnului I. I. C. Brătianu – București în februarie 1915, iar exemplarul de față a fost păstrat în casa familiei Mavrocordat și mi-a fost restituit în decembrie 1939. Exemplarele memoriului sunt scrise cu mâna proprie a tatălui meu, Iancu Flondor, iar tabelele anexe de mâna mamei mele, Elena Flondor”.

⁷ Dr. Nicolae Coman, *op. cit.*, p. 168.

⁸ Ion I. Nistor, *Istoria românilor*, ed. cit., p. 369.

Luni, 14/28 iunie – se întemeiază Comitetul Refugiaților Bucovineni (Ion Nistor, George Tofan, Ion Grămadă și Iorgu Toma) și Asociația Bucovineană, pentru a face „o vie propagandă pentru orientarea opiniei publice românești în vederea susținerii idealului național, în sensul grabnicei reuniri a Bucovinei cu România”⁹.

Duminică, 14/27 august – Sf. Marie Mare, Adormirea Maicii Domnului – România declară război Austro-Ungariei, cu obiectivul „înfăptuirea unității sale naționale” și justificarea: „Războiul, la care ia parte aproape întreaga Europă, pune în discuție cele mai grave probleme privind dezvoltarea națională și însăși existența statelor; România, mână de a contribui la grăbirea sfârșitului conflictului și sub imperiul necesității de a salvarda interesele sale de neam, se vede silită a intra în linie alături de cei care îi pot asigura realizarea unității naționale. Pentru aceste motive, ea se consideră începând din acest moment în stare de război cu Austro-Ungaria”¹⁰.

Luni, 15/28 august – armata română trece Carpații în Transilvania, iar Germania rupe relațiile diplomatice cu România. În calendarul aflat de istoricul Gheorghe I. Brătianu, sublocotenent în armata română, în casa unui gospodar din satul Rădășeni, lângă Fălticeni, țăranul avea înscrisă cu creion bont însemnătatea zilei: „Azi a fatat vaca”. După intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, Sextil Pușcariu, întâlnindu-se cu prietenul său Marius Sturza, medic militar în Arad, îi adresează urarea: „La revedere, la Cluj, unde eu voi fi rector și tu profesor universitar!”¹¹

Miercuri – joi, 16–17/29–30 noiembrie – „Bătălia pentru București”, pe Neajlov și Argeș, de unde armata română, comandată de generalul Constantin Prezan, este nevoită să se retragă, lăsând capitala României la discreția inamicului.

Duminică, 20 noiembrie/3 decembrie – guvernul român, condus de Ion I. C. Brătianu, părăsește Bucureștii și pleacă la Iași.

Miercuri, 23 noiembrie/6 decembrie – ca un cadou pentru ziua de naștere a feld-mareșalului Arthur von Mackensen, născut la 6 decembrie 1849, în Haus Leipnitz, armatele germano-austro-ungare ocupă capitala României și orașul Ploiești.

Vineri, 25 noiembrie/9 decembrie – în sesiunea Academiei Române din București, istoricul Ion Bogdan declară: „Am durerea de a deschide ședința noastră de astăzi sub ocupație străină. De șaiszeci de ani, umilințele și pierderile ce însoțesc totdeauna o asemenea operație au fost cruțate țării noastre. Ne-a fost dat nouă să le suferim iarăși; le vom suferi cu resignațiune și cu demnitate”¹².

Miercuri, 14/27 decembrie – la Iași, este semnat protocolul între împuterniciții guvernelor român și rus pentru transportarea la Moscova a tezaurului Băncii Naționale a României: lingouri și obiecte de aur în valoare de 314 580 456 de lei aur; bijuterii regale 7 000 000 de lei aur, cu semnarea unui document de primire în ziua de 16/28 decembrie 1916, la Moscova, unde tezaurul românesc rămâne depozitat în

⁹ Cf. „Neamul românesc”, București, anul X, nr. 43, 25 octombrie 1915, p. 5.

¹⁰ Stelian Neagoe, *Marea Unire a românilor în izvoare narrative*, București, Editura „Eminescu”, 1984, p. 222–224.

¹¹ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 34–35.

¹² După Al. Zub, *Istorie și istorici...*, ed. cit., p. 101.

Palatul Armurilor din Kremlin, precum o veritabilă anticipată... captură de război. Și concluzia, rostită ulterior de Edgard Quinet: „Prietenia Rusiei a fost mai păguboasă pentru români decât ostilitatea celorlalte popoare la un loc”¹³.

Luni, 13/26 martie 1917 – cancelarul Germaniei, Bethmann-Hollweg, și ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Ottokar Czernin, semnează Documentul de la Viena, prin care, în cazul victoriei Puterilor Centrale, teritoriul Regatului România i se va atribui Austro-Ungariei.

Joi, 23 martie/5 aprilie – proclamația regelui Ferdinand I al României promite pământ țăranilor și drepturi cetățenești tuturor claselor sociale.

Vineri, 24 martie/6 aprilie – Congresul Național Panucrainean (în frunte cu M. Hruszenski, V. Vinicenco, A. Sulghin și S. Petliura) de la Kiev proclamă autonomia națională a Ucrainei, incluzând în acest nou stat întreaga Bucovina și nordul Basarabiei.

Miercuri, 25 octombrie/7 noiembrie 1917 – Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, organizată de V. I. Lenin, trimis din Elveția, de către germani, într-un vagon sigilat, cu această misiune în Rusia, și consecința bulversării istoriei întregului secol al XX-lea.

Joi, 26 octombrie/8 noiembrie – Congresul al II-lea General al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia adoptă *Decretul asupra păcii*, ceea ce va duce la dizolvarea armatei ruse de pe toate fronturile.

Joi, 2/15 noiembrie – guvernul sovietic adoptă *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia*, proclamând egalitatea și suveranitatea popoarelor dezrobite din Rusia, dreptul la autodeterminare până la separarea și formarea de state independente, abrogarea tuturor privilegiilor și restricțiilor naționale și religioase etc.¹⁴

La Chișinău, Partidul Național Moldovenesc reușește să aleagă, prin vot obștesc, un Sfat al Țării – cu 105 români, 15 ucraineni, 14 evrei, șapte ruși, doi găgăuzi, doi bulgari, doi germani și câte un armean, polon și grec – care proclamă: „Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său politic, se declară de azi înainte Republică Democratică Moldovenească, ce va intra în alcătuirea republicii federative democratice rusești, ca părtaș cu aceleași drepturi”.

Sâmbătă, 9/22 decembrie 1917 – guvernul român încheie, la Focșani, un armistițiu cu Puterile Centrale, fără a cere acordul Franței, Angliei și Italiei, ceea ce însemna încălcarea Tratatului de Alianță din august 1916.

Vineri, 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918 – Sextil Pușcariu, întors de pe frontul din Italia, ajunge lângă Sibiu și primește concediu exact în ziua în care împlinește 41 de ani.

Mărți, 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918 – președintele S.U.A., Thomas Woodrow Wilson, emite programul de pace în cele 14 puncte, proclamând *principiul*

¹³ Paul Morand, „Bucarest”, fragment, traducere de Emanoil Marcu, în „Hyperion”, Botoșani, anul XXXII, nr. 4–5–6, 2014, p. 125.

¹⁴ Constantin C. Giurăscu, Horia C. Matei (coord.), *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 1971, p. 307.

autodeterminării: „Popoarelor Austro-Ungariei, al căror loc între națiuni vrem să-l știm apărat și asigurat, să li se dea o dezvoltare autonomă”.

Sâmbătă, 27 ianuarie/9 februarie – se încheie Tratatul de Pace dintre Austro-Ungaria și Ucraina, la Brest-Litovsk, numit, în condițiile în care a fost făcut, „pacea pâinii” – *brotfrieden* –, întrucât cancelarul austriac Ottokar Czernin recunoaște independența Ucrainei în schimbul unui milion de tone de grâu și alte alimente pentru populația vieneză înfometată; clauza secretă a tratatului prevedea ca guvernul austriac să emită, până în 15 iulie 1918, un proiect de lege prin care despărțea Galiția de Vest de Galiția de Est (cu populație majoritar ucraineană), pentru unirea acesteia într-o țară de coroană cu Bucovina.

Contractul secret austro-ucrain:

„În cursul pertractărilor, reprezentanții Monarhiei Austro-Ungare au căzut de acord cu acei ai Republicii Populare Ucraine, că ambele state sunt pătrunse de bine simțita dorință de a trăi în prietenie adevărată și în relațiile cele mai bune. Această tendință trebuie întărită și aprofundată îndată ce minoritățile reciproce, ce se află în ambele state, vor primi deplina garanție pentru dezvoltarea lor națională și culturală. Ministrul de Externe c. și r. ia cu satisfacție la cunoștință că Republica Populară Ucraină a luat dispozițiuni care garantează cercurilor populațiunii polone, germane și ovreești, drepturile lor cetățenești, pe de altă parte, reprezentanții Republicii Populare Ucraine iau la cunoștință că guvernul austriac, în sensul intențiilor exprimate în mesaj, cu ocazia suirei pe tron a împăratului Carol, e înțeles să lărgescă instituțiunile constituționale prezente în acea direcție, ca ele să ofere poporului ucrain în Austria o garanție și mai mare pentru dezvoltarea sa materială și culturală.

În acest sens, ia guvernul austriac asupra sa îndatorirea ca să realizeze, până în 15 iulie a. c., un proiect de lege prin care să se despartă teritoriile Galiției de Est, ale căror populațiune este în majoritate ucraină, de la Galiția de până acum și să le împreune cu Bucovina într-o țară a coroanei. Datorința guvernului austriac e de a exopera pentru acest proiect valoarea de lege. Până atunci, va avea grijă din răspuțeri să lucreze spre realizarea acestui scop. Ambele părți sunt de acord că această convențiune este o parte integrantă a contractului de pace din Brest și că neîmplinirea vreunei hotărâri a întregului contract din partea unuia sau altuia va avea drept consecință anularea întregii convențiuni”¹⁵.

Comentariul redacției românești: „Acest document ne dezleagă de orice considerațiuni față de cei ce voiau să ne vândă și, nu mai puțin, față de cei aplicați să ne cumpere, ca pe o marfă, alcătuind tratate secrete la întâia conferință de pace care se spunea că se face cu ușile deschise”.

Consecințele acestui document sunt însă mult mai profunde:

¹⁵ „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul I, nr. 2, vineri, 25 octombrie 1918, p. 23; traducere din limba germană după „Vossische Zeitung”, Viena, nr. 17, octombrie 1918.

1. Imperiul Austriac a primit în dar de la Imperiul Otoman un colț din pământul Moldovei și s-a angajat să păstreze *statu quo*-ul poporului din acest teritoriu;

2. Împărații Austriei primesc, la 12 oct. 1777, jurământul populației românești din Bucovina și prin acest act își asumă ocrotirea vieții și averii supușilor din acest ținut;

3. Bărbații tineri din Bucovina sunt recrutați în oastea împărătească, jură credință sub drapelul împărătesc și își jertfesc viața pentru împărăție, care este obligată să acorde despăgubiri morale și materiale urmașilor celor răniți sau căzuți pe câmpul de luptă;

4. Contractul secret de la Brest-Litovsk este un târg mârșav, în urma căruia urmașii celor care au prestat jurământul de la 12 octombrie 1777 sunt dezlegați *de jure* și îndreptățiți să ceară protecție din partea altei autorități statale.

Aceste puncte ar fi trebuit formulate mai concis și înscrise în *Moțiunea* Constituantei din ziua de duminică, 27 octombrie 1918.

Luni, 12/25 martie – Sextil Pușcariu primește încă un concediu de două săptămâni la Innsbruck, pe care îl prelungește până la sfârșit de aprilie; la Viena, află că, în curând, se deschide Universitatea din Cernăuți, iar profesorii vor fi lăsați la vatră; bateria în care era încadrat Sextil Pușcariu, aflată în întregire, se mută la Porumbacu de Jos, în apropiere de Brașov.

Marti, 27 martie/9 aprilie – după-amiază, Sfatul Țării de la Chișinău se întrunește în Casa Gimnaziului pentru a discuta unirea; la ora 16, miniștrii români pornesc spre locul de întrunire al Sfatului Țării, dar sunt opriți de un delegat al guvernului local cu „dorința Sfatului de a amâna încă o zi votarea unirii, deoarece sunt multe greutăți de învins pentru a asigura o majoritate compactă a unirii”; Al. Marghiloman își continuă însă drumul, delegația română este primită de guvernul local și de biroul Sfatului Țării, iar prim-ministrul României ține o „înălțătoare cuvântare, în care darul vorbei se luase la întrecere cu sufletul marelui patriot”, arătând „marele interes ce are Basarabia de a se uni iarăși cu România”, asigurând integritatea Basarabiei și sfătuind deputații „să voteze unirea fără nicio întârziere”. După care miniștrii români se retrag la Cartierul Corpului de Armată și așteaptă rezultatul votului. Anunțul că „Unirea a fost votată” sosește după aproape trei ore: 86 de voturi pentru unire, 36 de abțineri și 3 contra, verdictul săvârșindu-se prin proclamația Sfatului Republicii Democratice Moldovenești „în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că *noroadele singure să-și hotărască soarta lor*, de azi înainte și pentru totdeauna Basarabia se unește cu mamă-sa, România”¹⁶.

Miercuri, 10/24 iulie – Sextil Pușcariu este lăsat la vatră și ajunge în orașul Cernăuți, pentru ca, la 18 august, să noteze: „Iată-mă iară în Cernăuți. De mai bine de șase săptămâni, umblând în haine civile, locuind în casa mea. [...] Câte nu s-au întâmplat în aste șase săptămâni!”.

Duminică, 1/13 octombrie – „Evenimentele se urmează într-un vârtej nebun. Răspunsul lui Wilson a sosit. Cere ca Germania oficială, care i-a primit principiile

¹⁶ General Hârjeu, *În cinstea ostașilor Diviziei 8-a*, Bucovina, 1920, p. 24–25.

ca bază a discuției, să declare dacă vorbește sau nu în numele întregului popor german – cu alte cuvinte, cere ca, printr-un act constituțional, să se ia din mâna Kaiserului dreptul de a dispune asupra războiului și asupra păcii. Pe Austro-Ungaria nici n-o învrednicește cu un răspuns, considerând-o ca un stat vasal al Germaniei. [...] Austria e o casă de nebuni, în care toți și-au pierdut capul, nimeni nu mai crede într-o soluționare a situației încurcate și cei de la cârmă încearcă să oprească sfârșitul bolnavului, prescriindu-i apă distilată. Din Ungaria nu prea avem vești. Se pare că și acolo a ajuns cuțitul la os. [...] În astfel de împrejurări, nu se poate ca numai noi, românii, să rămânem neactivi, așteptând să ne cadă mură-n gură doritul viitor. [...]

Dar aici în Bucovina a sosit momentul ca să ne manifestăm.

Alecu Procopovici m-a întrebat, cam enervat: «Nu începem?».

«– Acum da, vom începe!», i-am răspuns.

M-am dus la Max Hacman, cu care vorbisem mai demult: «– Ești gata pentru orice se va întâmpla?».

«– Gata!».

L-am întâlnit pe Vasile Bodnărescu, pe stradă. Începând să-i vorbesc, mi-a răspuns: «Ieri am oprit pe stradă pe doi dintre deputații noștri și le-am spus verde: dacă nu începeți d-voastră acțiunea pe care toată lumea o așteaptă, o voi începe eu!».

Doctorului I. Bodea i-am spus: «– Mâne seară vom ține la tine o adunare în cerc intim». «– Vă aștept».

La această adunare, care se va ține diseară, am mai chemat pe profesorii Șt. Saghin și V. Gheorghiu, pe doctorul Oct. Gheorghian, pe V. Marcu, pe Iacobovici-Boldur, președintele tribunalului, pe C. Homiuca, pe protopopul Șandru și pe profesorul Vitencu¹⁷.

Astfel, s-au adunat o mână de bărbați: Sextil Pușcariu, Alecu Procopovici, Max Hacman, Vasile Bodnărescu, Isidor Bodea, Ștefan Saghin, Oct. Gheorghian, V. Marcu, Iacobovici-Boldur, C. Homiuca, Șandru – preotul, Vitencu, Radu Sbiera și Dionisie Bejan.

„Duminică, în 13 octombrie, ne-am adunat la doctorul Bodea. Am hotărât să tipărim imediat o revistă politică, care să apară de trei ori pe săptămână și căreia Vasile Bodnărescu i-a pus numele «Glasul Bucovinei». Cu redactarea ei au fost însărcinați Alecu Procopovici, Radu Sbiera, V. Bodnărescu, M. Hacman și eu. S-a decis să fie rugat bătrânul consilier Bejan, președintele celor mai multe societăți românești, să primească a figura ca redactor al foi (El a primit imediat, fără să-i pese de urmările grele ce putea să le aibă acest pas și îndemnat numai de marea sa dragoste de neam). Am citit proclamația ce era să se publice în fruntea foii și pe care aveam s-o iscălim toți, ca s-o acoperim cu numele nostru și să ne asumăm toată răspunderea. Penibil a fost momentul când unul din cei prezenți s-a rugat ca numele lui să nu fie tipărit; având el o chestie pendentă la guvern, ar dori să participe deocamdată numai cu sufletul între noi.

¹⁷ Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, p. 317–318.

O scurtă discuție s-a încins numai în jurul unuia din alineatele acestei proclamații. Era de ajuns să declarăm că voim ca să putem dispune singuri de soarta noastră sau trebuia să fim mai expliciti prin adaosul «în cadrul românismului întreg»? După frumoasele cuvinte ale unuia dintre noi, s-a primit unanim să tipărim și aceste cuvinte, care anunțau Unirea.

Același entuziast, a doua zi, împreună cu altul, au cerut să-și șteargă iscălitura, căci peste noapte s-au răzgândit și au găsit amândoi că nu e «conzult» să apărem cu un astfel de program revoluționar. «Domnilor, le-am răspuns, noi am plecat cu trenul-fulger spre o țintă de la care nu ne vom abate. D-voastră ați scos capul pe fereastră ca să vedeți pe unde trecem și vântul v-a luat pălăria. Acum vreți să trageți frâna de alarmă, pentru ca de dragul pălăriei să oprim trenul? Să creadă lumea că locomotiva noastră are un defect? Mai bine coborâți binișor la prima stație, întoarceți-vă și lăsați-ne pe noi să mergem înainte!»¹⁸

Totuși, Aurel Onciul se hotărî să facă un început și convocă la o adunare intimă pe câteva dintre căpeteniile vieții politice. Au căzut de acord să prepare o mare adunare națională. La a doua ședință, ținută marți, în 15 octombrie, în casa baronului A. Hurmuzachi, am fost chemat și eu. Erau de față, afară de Onciul și Hurmuzachi, Niculiță Popovici, Nicu Flondor, Aurel Țurcan și Ipolit Tarnavski.

Onciul a venit cu textul manifestului care trebuia primit în adunarea proiectată: în el se spunea că se vor ceda rutenilor părțile de nord ale Prutului, iar restul Bucovinei se va uni cu Regatul Român sub coroana Habsburgilor (textul acestui manifest a și fost publicat în «Foaia poporului», nr. 40, din 1918, care apărea deodată cu întâiul număr al «Glasului Bucovinei»). A urmat o discuție înflăcărată, în cursul căreia Onciul voia să-și impună părerea lui, iar cei mai mulți dintre cei prezenți căutau să împace intransigența lui cu intransigența mea, care refuza orice înțelegere. Ca argument hotărâtor aduse Onciul numărul cel din urmă din «Neue Freie Presse», în care se spunea că ardelenii făcuseră, prin rostul lui Mihali, declarația că vor să rămână supuși credincioși ai coroanei ungare: «Dacă milioane de ardeleni, cu înțelepții lor conducători politici, au făcut o astfel de declarație, însemnează că noi, o mână de oameni, nu putem avea altă ținută și nu ne putem declara ruși de monarhia căreia i-am jurat credință». [...]

La un moment dat, Onciul îmi spuse între patru ochi: «Nu uita că ești căpitan în armata austriacă și că generalul Fischer are puteri discreționare în Bucovina. O vorbă din partea mea și mâne ai apucat drumul trădătorilor de patrie!». I-am răspuns: «Sunt gata să port toate consecințele. Dar una s-o știi: nu va trece un ceas după ce Fischer va fi pus mâna pe mine și dumneata nu vei mai fi între cei vii!»

Tratatul a fost rupte.

Ajuns acasă, am spus Leonorei: «Stau înaintea pasului hotărâtor. Urmările lui sunt incalculabile. Să-l fac sau să mă opresc cât mai e vreme?». După o pauză grea, am primit răspunsul: «Dacă patru ani de zile a trebuit să fii în orice moment gata

¹⁸ *Ibidem*, p. 318–319.

să-ți dai viața pentru o cauză care nu era a noastră, acum, când e în joc viitorul neamului tău, nu poți șovăi»¹⁹.

În acest prag, „hegheonia intelectuală” stă în cumpănă, intuind că este nevoie de un spor de putere și rațiune de alt suflu...

Marti, 2/15 octombrie – are loc în casa lui Alexandru Hurmuzachi, președinte al Dietei Bucovinei și deputat în Parlamentul de la Viena, întâlnirea unor intelectuali – Sextil Pușcariu, Niculiță Popovici, Nicu Flondor, Aurel Țurcanu, Ipolit Tarnavski și Aurel Onciul – care discută *Manifestul Partidului Democrat Român*, publicat de Aurel Onciul în ziarul „Foaia Poporului”, în care preconiza împărțirea Bucovinei istorice între români și ucraineni. Cum dezbaterile nu au condus la o soluție realistă, s-a hotărât ca, în acest demers politic, să fie invitat boierul Iancu Flondor, care stătea retras la moșia sa din Storojineț.

Miercuri, 3/16 octombrie – proclamarea Republicii Italia; Iancu Flondor răspunde la invitația grupării cernăuțene și se întoarce în capitala Bucovinei, susținând drepturile istorice ale poporului român din această provincie. Prin această hotărâre, la hegheonia intelectuală se alătură hegheonul politic, despre care Sextil Pușcariu avea să afirme, într-un sfârșit: „În Bucovina, acest om providențial a fost Iancu Flondor. Fără revoluție, el ar fi trăit probabil retras la moșia sa, dezgustat de politica pe care o făceau alți români cu care pornise în tinerețe o acțiune de regenerare a vieții politice. Fără Iancu Flondor, revoluția din Bucovina sunt convins că n-ar fi reușit”²⁰.

Joi, 4/17 octombrie 1918 – Manifestul împăratului Carol I de Habsburg, *Către popoarele mele credincioase*, constatând că „trebuie neamănat începută reclădirea patriei pe temelile ei firești și sigure”, între care federalizarea: „Austria va deveni, în sensul dorințelor popoarelor ei, un stat federativ, în care fiecare popor să formeze o unitate de stat proprie în cuprinsul teritoriului său. / Aceasta nu prejudică întru nimic împreunarea ținuturilor polone ale Austriei cu Statul independent polon.[...], mai ales, va fi necesară o unire a tuturor forțelor spre a putea rezolva cu succes problemele mari ce se nasc ca urmări ale războiului.

Cât timp reorganizarea aceasta nu va fi împlinită pe calea legilor, rămân nealterate instituțiile actuale spre apărarea intereselor obștești. Guvernul meu e însărcinat să facă imediat toate lucrările pregătitoare spre reclădirea noii Austriei.

Către popoarele mele, pe al căror drept suveran de liberă dispoziție se va întemeia noul stat, se îndreaptă chemarea mea, să conlucreze prin sfaturi naționale – compuse din deputații din parlament ai fiecărei națiuni – care să reprezinte interesele popoarelor unul față de altul precum și față de guvernul meu”²¹.

Sextil Pușcariu: „Joi, în 17 octombrie, m-a căutat acasă Eusebie Popovici din Suceava. Mi-a comunicat că partidul naționalist («apărărist») a hotărât să convoace,

¹⁹ *Ibidem*, p. 320.

²⁰ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 330.

²¹ Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei, 28 noiembrie 1918*, p. 78–79; în *Istoria României în date*, ed. cit., evenimentul este așezat în ziua de 3/16 octombrie 1918.

în cel mai scurt timp, o adunare românească din toată Bucovina, care să se proclame constituantă. M-a rugat să amân apariția «Glasului Bucovinei» până după această adunare, ca să nu apărem în fața lumii dezbinați sau, cel puțin, să nu publicăm proclamația noastră înainte de a apărea manifestul viitoarei constituante. Tot ce i-am putut făgădui a fost ca să supun chestiunea comitetului nostru.

La ședința ținută la mine acasă, unii erau de părerea că trebuie să așteptăm adunarea. Alecu Procopovici, doctorul Gheorghian, Max Hacman și Alexandru Vitencu nu voiau să știe de nicio amânare. Vasile Bodnărescu îmi reproșă că am putut să mai pun în discuție chestiunea: «Poți să fii un bun profesor, dar un rău politician!» Admirabil a fost doctorul Bodea și ținutei sale intransigente și energice se datorează, înainte de toate, că nu ne-am abătut de la planul original, ci am mers înainte, mai puțini decât porniserăm la început, adevărat²².

Marti, 9/22 octombrie 1918 – proclamarea Republicii Federative a Austriei. Apare primul număr al ziarului „Glasul Bucovinei”, în Cernăuți, condus de prof. univ. Sextil Pușcariu, cu articolul-program „Ce vrem?”:

„Evenimentele se precipită.

În vremurile mari care se pregătesc, nu mai e voie să mergem izolați, fiecare pe drumul său, ci trebuie să ne strângem rândurile, să ne sfătuim unul cu altul și din sfaturile noastre să răsără o orientare pentru publicul mare.

Din conștiința acestei trebuințe se naște publicația periodică «Glasul Bucovinei».

Cei ce iscălim acest articol-program nu vrem să alcătuim un nou partid politic, ci ne-am adunat spontan la această manifestare românească, convinși că de acum nu mai e vreme de așteptare. Suntem încredințați că orice român se va alătura programului nostru.

Știm foarte bine că nu aici, în Bucovina, se va hotărî asupra sorții noastre și că nu o mână de oameni, oricât de bine intenționați ar fi ei, vor putea decide asupra unei chestiuni, care nu mai e numai a noastră, ci alcătuiește o parte a marelui probleme europene. Dar dacă aiurea se va hotărî asupra sorții popoarelor, ele vor fi întrebate mai întâi de voința lor. De aceea trebu[i]e să știm de pe acum ce vrem și să o spunem cu glas tare, împiedicând din vreme orice acțiune care s-ar întreprinde în detrimentul intereselor românești.

Vrem: să rămânem români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocărmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești.

Nu vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin și, în schimbul jertfelor de sânge, aduse în acest război – jertfe mai dureroase decât ale altor popoare –

Pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului.

Cerem: să putem aduce la congresul de pace aceste postulate ale noastre prin reprezentanții aleși de noi înșine din mijlocul națiunii noastre.

²² Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 320–321.

Stăm pe punctul de vedere al principiilor lui Wilson, adoptate și de ministrul austro-ungar de externe. Nu vrem decât ceea ce după drept ni se cuvine și, eluțând drepturile noastre, nu vom scurta pe nimeni din drepturile lui. Dar ceea ce după drept ni se cade, acum când zorile dreptății au răsărit pretutindeni, o vom cere neînfricați și nu există jertfă pe care să n-o aducem cu drag pentru împlinirea idealului nostru.

Cernăuți, 11 octombrie 1918”.

Ca să urmăim formula stoicilor invocați de Sextus Empiricus, degetele mâinii se mlădiează asupra condeiului și prin cuvintele așternute în fața poporului străluminează precum un fulger din cerul abia înseninat după prelungă furtună.

Duminică, 14/27 octombrie 1918 – ora 3 p.m., întrunirea Constituantei de la Cernăuți, în sala Palatului Național, ale cărei lucrări sunt deschise de preotul Dionisie Bejan, care îl propune președinte pe Iancu Flondor, ce va rosti următoarele cuvinte:

„Domnilor, o iobăgie națională de aproape un secol și jumătate, pe cât de dureroasă pe atât de rușinoasă, e pe sfârșite. Poporul român din Bucovina e pe cale de a sparge și a lepăda lanțul care i-a ferecat sufletul. Liberi, în puterea suveranității naționale, d-voastre veți hotărî astăzi ce veți afla de bine pentru un viitor fericit și falnic al neamului românesc din Bucovina. Dar să nu uităm, d-lor, că acest moment înălțător s-a născut din suferințe grele și adâncă jale și e sfințit cu sângele abundent al eroilor noștri. Vă provoc să vă sculați în picioare ca semn de juriunță că nu-i vom uita niciodată și că ne vom arăta întotdeauna demni de sacrificiul lor. Închei cu rugămintea fierbinte: De[i]e Dumnezeu la momentul acesta mare și acele care vor urma să afle în rândurile noastre numai suflete mari”.

Constituanta votează moțiunea:

1. Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți astăzi în ziua de 27 octombrie 1918 în Capitala Bucovinei, se declară, în puterea suveranității naționale, constituantă a acestei țări românești.

2. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți românii, constituanta instituie un Consiliu Național de 50 [de] membri. Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la conferința de pace și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare ce ar țintui la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare”.

Membrii Consiliului Național Român din Bucovina, aleși cu unanimitate de voturi: Balmoș Gheorghe (Arbore), Băncescu Gheorghe, Bejan Dionisie, Bodnarescu Vasile dr., Boncheș Gheorghe, Bucevschi Dimitrie, Candrea Ion (Candreni), Clain Cornel, Cudla Toader (Mahala), Dan Dimitrie, Flondor Nicu, Flondor Iancu dr., Gheorghian Octavian dr., Grigorovici Gheorghe, Homiuca Cornel dr., Hormuzachi

Alexandru dr., Hormuzachi Constantin, Iacoban Mihai, Iliuț Ion, Isopescul-Grecul Constant dr., Jescu Constantin (Udești), Leuștean Toader (Fundu-Mold.), Lupu Florea dr., Marcu Vasile dr., Mihalescu Nicolae, Niculiță-Popovici Cosntantin, Odochean Ilie (Dorna) Onciul Aurel, Popovici Dorimedont dr., Popovici Eusebie dr., Procopovici Alecu, Sextil Pușcariu dr., Reuț Romul dr., Saghin Ștefan dr., Șandru Gheorghe, Șandru Alboiu Vasile (Câmpul), Sârbu Gheorghe, Sbiera Radu dr., Scalat Modest, Simionovici Teofil, Tarnavschi Ipolit dr., Teleaga Gheorghe (Horodnic)²³.

În fapt, dintre cei 50 de înscriși în istorica listă, doar vreo 35 se vor înfățișa la ședințele de rigoare, căci deputații bucovineni români aflați la Viena, între care Constantin Isopescul-Grecu și Teofil Simionovici, vor părăsi capitala cezaro-crăiască abia după sfârșitul războiului.

Luni, 15/28 octombrie 1918 – Proclamarea Republicii Ceho-Slovacia.

Consiliul Național de la Cernăuți decide trimiterea unei delegații – Iancu Flondor, Gheorghe Grigorovici și Gheorghe Sârbu – la guvernatorul Bucovinei, contele Etdorf, spre a solicita transferul administrației, eliberarea deținuților politici și repatrierea regimentelor cu militari din Bucovina. Este acceptată doar propunerea lui Alecu Procopovici de a se opri evacuarea Bibliotecii din Cernăuți.

Guvernatorul Etdorf expediază o telegramă cifrată guvernului austro-ungar din Viena, relatând că în Bucovina se vorbește despre o invazie a armatei române și că ar fi cazul să se înceapă evacuarea voluntară a funcționarilor austrieci în Galiția.

Miercuri, 17/30 octombrie – Imperiul Otoman semnează actul de capitulare la Mudros; – este asasinat contele maghiar Istvan Tisza.

Vineri, 19 octombrie/1 noiembrie 1918 – *Statutul pentru organizarea serviciului de propagandă românească în Bucovina*, întocmit de comitetul refugiaților bucovineni, primește aprobarea guvernului român de la Iași.

Sâmbătă, 20 octombrie/2 noiembrie – Guvernul revoluționar ungar declară totala independență a Ungariei față de Austria și ruperea legăturilor cu Germania.

Militarii ucraineni ocupă cazărmile din Cernăuți, unde se aflau numai trupe necombatante din Regimentul 41 Infanterie și Regimentul 22 Milițieni (Landwher), capturează arme și muniție și devastează magazinele statului și particulare, orașul înregistrând, în noaptea de 2 spre 3 noiembrie 1918, un mort, 30 de răniți grav, spitalizați, alți răniți ușor²⁴.

Spre seară, Etdorf, guvernatorul Bucovinei, se întâlnește cu deputații români Alexandru Hurmuzachi, Aurel Onciul și Gheorghe Grigorovici și cu deputații bucovineni din Rada Ucrainei, discuțiile ajungând la concluzia că guvernatorul trebuie să-și exercite puterea împreună cu un consiliu reprezentând toate naționalitățile; Aurel Onciul și ucrainenii pretindeau împărțirea puterii administrative doar între români și ucraineni.

²³ „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul I, nr. 3, marți, 29 octombrie 1918, p. 36.

²⁴ Radu Economu, *op. cit.*, p. 12.

Consiliul Național Român, cu adresa nr. 1, din 2 noiembrie 1918, trimite Ministerului Afacerilor Externe al României, la Iași, o copie a *Moțiunii* adoptate de Adunarea Constituantă a Bucovinei, iar Constantin Arion, ministrul Afacerilor Externe, în guvernul Marghiloman, pune rezoluția: „Statul Român ia act cu o deosebită mulțumire de manifestațiunea de suveranitate națională în alcătuirea unei Constituante a Bucovinei, țară românească. Această Constituantă având înalta misiune de a conduce și apăra drepturile poporului bucovinean și a stabili o legătură strânsă între toți românii. În acest sens se va da răspuns, recunoscând Constituanta”²⁵.

Sâmbătă, 20 octombrie/2 noiembrie 1918 – Batalionului 22 al Regimentului de Vânători din armata austriacă părăsește cazarma din Cernăuți:

„Noi am primit această scrisoare:

În știrile ziarelor locale este vorba, în general, despre desființarea cadrelor.

Pentru a coordona zvonurile pe calea adevărului, doresc ca redacția să preia în mod onest, următoarea declarație:

Serviciul la batalionul de rezervă subordonat mie, funcționează până la data de 2 noiembrie, la ora 1 după amiază, în întregime. Deja la ora prânzului se vedeau grupuri de soldați ai Batalionului de Rezervă 41, încărcăți cu provizii de alimente și echipament, mergând în toate direcțiile.

La ora 1 la amiază, urmând acest exemplu, mai multe unități au spart magazia lor de echipamente și mulți au părăsit cazarma. Aceste acțiuni au fost oprite de către subofițeri și ofițeri. La ora 1 și 30 de minute, m-am prezentat personal în cazarmă, am adunat batalionul și am adus totul în ordine.

Unitatea aflată în cazarmă, cu un efectiv de circa 700 de persoane, a fost adunată și, în prezența tuturor comandanților de batalion, au promis, după apelul făcut de mine, să îndeplinească întocmai ordinele. Întregul personal de pază a fost întărit și serviciul în cazarmă a decurs ordonat din acest moment. De la toate armele aflate în companie au fost scoase închizătoarele și depuse în magazia companiei. În jurul orei 7 seara, ofițerul de inspecție și ofițerii rămași – un colonel, un locotenent și 18 cadre din ordinul legiunii ucraine care ocupau cazarma – au părăsit cazarma.

Cu această ocazie au părăsit și unitățile proprii cazarma. Astfel, împotriva ordinului meu, batalionul s-a dezmembrat. Cernăuți, 5 noiembrie 1918.

Cu stimă, colonel Kastelpietra”²⁶.

Duminică, 21 octombrie/3 noiembrie – Imperiul Austro-Ungar acceptă armistițiul cu Puterile Aliate și Asociate, semnând actul la Villa Giusti, în Padova; Polonia își proclamă independența, rupând astfel Ducatul Bucovinei de teritoriul Austro-Ungariei.

Deputații ucrainenii convoacă, în Cernăuți, Adunarea Ucrainenilor, iar Aurel Onciul încearcă să coaguleze o adunare națională a românilor, unde nu se înfățișează nimeni; Consiliul Național Ucrainean din Lemberg ține trei adunări în Cernăuți:

²⁵ *Ibidem*, p. 8.

²⁶ „Die Auslösung des Erzassbataillons des Schützenregimentes Nr. 22”, în „Czemowitz Allgemeine Zeitung”, nr. 383, Mittwoch, 6. November 1918, p. 1. Traducere în limbă română de Peter Mitric, Ulm, Germania, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

la Narodni Dim (Casa Ucraineană), Musikvereinsale (Filarmonică) și Stadttheater-Arbeiterheim (Sala Teatrului), unde deputații ucrainenii din Bucovina în Parlamentul Austro-Ungar, din Dieta Bucovinei, reprezentați ai partidelor și muncitori de la căile ferate (peste 7 000 de persoane) au hotărât să împartă Bucovina în două, partea de nord revenind ucrainenilor, contestând Moțiunea Constituantei Bucovinei din 27 octombrie 1918, iar partea de sud distribuindu-se românilor²⁷.

Populația din Câmpulung Moldovenesc este convocată în piața orașului, la ora 10, spre a se aduce la cunoștință cele hotărâte în Constituanta de la Cernăuți, și câțiva dintre cei știutori de carte, întruniți apoi la primărie, redactează o moțiune pe care urmează să o înmâneze reprezentanților statului român, la comandamentul militar din orașul Fălticeni.

Ora 8 seara, deputatul român Aurel Onciul și cel ucrainean, Omelian Popovici, ajung în biroul contelui Etdorf, guvernatorul Bucovinei, și solicită să le predea administrația ca unor reprezentanți ai celor două naționalități din Bucovina.

Ora 11 din noapte, guvernatorul Etdorf îl invită pe ing. Aurel Țurcanu la reședința din Cernăuți, cerând informații despre contactele bucovinenilor, prin trimisul dr. Vasile Bodnărescu la guvernul României din Iași, pentru a pregăti o „invaziune” românească în Bucovina; Aurel Țurcanu mijlocește doar o întâlnire între guvernatorul Etdorf și Iancu Flondor, președintele Consiliului Național din Bucovina.

Luni, 22 octombrie/4 noiembrie – guvernatorul Etdorf al Bucovinei are o întrevedere cu Iancu Flondor în casa lui Alexandru Hurmuzachi din Cernăuți, în prezența lui Aurel Țurcanu și I. V. Stârcea, soldată fără vreun rezultat, întrucât guvernatorul propunea un „condominion” al românilor și ucrainenilor în Bucovina; Flondor refuză această variantă și-i declară că a cerut protecție din partea guvernului român, iar Etdorf dă asigurări că va rămâne la putere până la intrarea trupelor Antantei în Bucovina²⁸.

Korn, prefectul austriac al districtului Suceava, îl numește primar al orașului Suceava pe prof. Eusebie Popovici.

Guvernatorul Etdorf convoacă șefii consiliilor dizolvate ale Bucovinei și se declară de acord să guverneze cu cei 6 consilieri, dintre care 5 (român, ucrainean, german, polon și evreu) reprezentând fostul aparat administrativ, dar propunerea nu s-a mai pus în fapt.

Vasile Bodnărescu, trimisul Consiliului Național Român din Cernăuți, aflat în Iași, discută cu ministrul prezident și ministrul de Război, se întoarce la Botoșani și trece frontiera în Bucovina pe la Mamornița, de unde a doua zi ajunge în Cernăuți și-i relatează lui Iancu Flondor despre rezultatul misiunii sale pe lângă guvernul român din Iași.

În memoriile sale, Alexandru Marghiloman consemna: „22 oct. 1918. Devreme sosește Bodnărescu, condus de fostul deputat Nicu Gherghel. Bodnărescu este trimisul guvernului provizoriu românesc de la Cernăuți. Împuternicirea lui e semnată de Flondor prezident, Radu Sbiera secretar. El aduce textul exact al rezoluțiilor Consiliului Național Român. Bodnărescu, destul de tânăr, inimos, mergând până

²⁷ Radu Economu, *op. cit.*, p. 13.

²⁸ *Ibidem*, p. 14.

[la] a nega realitatea unei Ucraine, cere concursul material și moral al României. Pe lângă noi trei mai erau prezenți Corteanu, Bărbătescu și generalul Nicoleanu. Răspund: Felicitări; ei dau un bun exemplu ardelenilor, care au așteptat totdeauna prea mult ca să le vie liberarea din afară; nu pot să făgăduiesc alt ajutor decât să dau arme pentru ca să-și organizeze jandarmerie sau gardă națională. Armata n-ar putea să intervie decât dacă ar fi chemată să ajute la reprimarea unei revoluții amenințând viața și bunurile naționalilor noștri; ca ajutor moral, pentru stabilirea de raporturi zilnice, dau ordin să se furnizeze automobile, curieri, bani”²⁹.

Marti, 23 octombrie/5 noiembrie 1918 – după-amiază, în conferința ministrului prezident Al. Maghiloman cu ministrul de Război, general Hârjeu, și șeful Marelui Stat Major al Armatei Regale Române, se stabilesc măsurile pentru ocuparea Bucovinei în cazul când guvernul de Cernăuți ar solicita intervenția trupelor române; „La orele 4 p.m., s-a primit, la Prezidenția Consiliului, telegrama d-lui Iancu Flondor din Cernăuți, adresată agentului diplomatic al Bucovinei, d-l dr. Bodnărescu: «Situția din ce în ce mai critică reclamă imperios, neîntârziat, intervenirea armatei române. La din contra, mișcarea bolșevică deslănțuită ar avea cele mai grave urmări pentru chestia românească».

Autorizat de prezidentul Consiliului, ministrul de Război a dat curs solicitării; a însărcinat Divizia 8-a ca să ocupe Bucovina, iar comandamentului Corpului IV Armată i-a dat instrucțiuni pentru a duce la îndeplinire măsurile luate, după ce vor căpăta înalta aprobare a Regelui. [...] M. S. Regele e radios, aprobă toate dispozițiunile luate de prim-ministru și de ministrul de Război pentru ocuparea Bucovinei și ordonă a li se da imediat curs”³⁰.

Altă telegramă, nr. 2 561, a Companiei 5 Grăniceri Burdujeni, consemnează același ordin: „Divizia 8-a a ordonat a trece de la Suceava în Bucovina în astă-noapte luând măsuri spre executare; lăsând la pichete strictul necesar pază local și mobilier. / Maior (ss) Ionescu”³¹.

Telegrama Nr. 29, a Companiei Grăniceri Cornu Luncii:

„Azi [23 oct. 1918] ora 15, s-a prezentat o delegație de la primăria Gura Humor cu plângerea că bande de demobilizați armați cutre[er]ă satele chefuind și terorizând populația. Au cerut intervenirea trupelor române pentru restabilirea ordinii. S-a raportat Prefecturii, Garnizoanei Fălticeni și am permis trecerea delegației la Fălticeni. / Maior (ss) Tomescu”³².

Copie de pe telegrama nr. 12 a plutonului de grăniceri Fărcașa:

„La ora 11, a sosit d-l D. Tarnovanu din Vatra Dornei, parlamentar român al Guvernului Român din Bucovina, care cere intervenția noastră pentru restabilirea ordinii în Bucovina. În Dorna Vatra, trupele întoarse după front s-au constituit în

²⁹ Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897–1924*, vol. IV, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927, p. 109–110.

³⁰ General Hârjeu, *op. cit.*, p. 39.

³¹ Lipa Rotaru, Iulian P. Lică, *Grănicerii Marii Uniri*, ed. cit., p. 97.

³² *Ibidem*, p. 98.

bande care pradă și omoară, bandele dispunând de arme și muniții și spiritul revoluționar foarte întins, este temere ca să nu treacă și pe teritoriul nostru.

Din teritoriul vremelnic ocupat trupele austro-ungare s-au retras. Am luat următoarele măsuri: Am ocupat teritoriul român până la Broșteni, stau gata de plecare la Dorna, populația română cere intervenția noastră. Rog ordonați în seara aceasta voi ocupa și Crucea.

Comandantul Plutonului Grăniceri Farcașa / Locotenent (ss) Ciobanu³³.

Ministerul de Război din Guvernul prezidat de Al. Marghiloman, către Divizia 8-a: „Populațiunea română din Bucovina, fiind amenințată de bande bolșevice, guvernul a hotărât a-i da ajutorul necesar. / Pentru aceasta ordon:

1. Generalul Zadik Iacob, comandantul Diviziei a 8-a, având sub ordinele sale Regimentele 16, 29 și 37 Infanterie, precum și toți grănicerii și jandarmii care se găsesc în prezent în serviciu de pază pe frontiera Bucovinei, va ocupa, fără întârziere, Ițanii și Suceava, iar de aici va întinde progresiv ocuparea Bucovinei până la Cernăuți inclusiv.

2. Se pun la dispoziție și Regimentele 3 și 8 Roșiori, care urmează să sosească în curând în Burdujeni. În ce privește artileria, generalul Zadik este autorizat a lua din regimentele Diviziei a 8-a câte o baterie.

3. Se vor lua măsuri urgente pentru ca toate unitățile indicate să fie bine echipate și prevăzute cu 6 zile hrană de rezervă.

4. Generalul Zadik se va pune în legătură cu Guvernul național din Bucovina.

Ministrul de Război

General Hârjeu³⁴.

Miercuri, 24 octombrie/6 noiembrie 1918 – în zorii zilei, ora 5,30 minute, maiorul Anton Ionescu urcă pe drumul de la Ițani în orașul Suceava, cu un pluton de 48 de grăniceri din Compania a 5-a Burdujeni, cântând *Pe-al nostru steag e scris Unire*, arborează steagul tricolor pe turnul Primăriei din Suceava și alcătuiește, împreună cu primarul, prof. dr. Eusebie Popovici, o proclamație către cetățenii orașului, cu precizarea: „Graniță între români de azi înainte nu mai trebuie să fie. De aceea noi, grănicerii, am venit cei dintâi la voi să vă zicem: bine v-am găsit [!]”

Joi, 25 octombrie/7 noiembrie – un raport al Comandantului Corpului Grănicerilor înaintat Marelui Stat Major: „Potrivit ordinului d-voastre, am onoarea a raporta că Compania a 5-a Burdujeni a executat următoarea operație: în ziua de 24 octombrie, ora 5,30, a intrat și ocupat Suceava și Ițanii; populația liniștită.

Compania 6-a Fălticeni s-a concentrat la Cornu Luncei și a pornit, în ziua de 25 octombrie, ora 19, spre Gura Humor.

Comandantul Corpului Grănicerilor / General (ss) Lișcu³⁵.

³³ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond *Corpul Grănicerilor*, dosar nr. 146, f. 146, 278; cf. Lipa Rotaru, Iulian P. Lică, *op. cit.*, p. 98–99.

³⁴ *În cinstea ostașilor Diviziei 8-a*, Bucovina, 1920, p. 16.

³⁵ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond *Corpul Grănicerilor*, dosar nr. 146, f. 313; cf. Lipa Rotaru, Iulian P. Lică, *op. cit.*, p. 101.

Joi – vineri, 25–26 octombrie/7–8 noiembrie – telegrama nr. 3, transmisă de Compania a 6-a Grăniceri, din Fălticeni: „25 octombrie. Am trecut în Bucovina. Rămas în Gura Humorul. 26 octombrie am trecut spre C. Lung, am sosit Vatra Dornei; am rămas peste noapte. 27 octombrie trimis 12 oameni la Poiana Stampei. Doi oameni am la Dorna Candreni unde se anunțase dezordine, am rămas eu cu Prefectul județului. În ambele localități, spiritele în general liniștite. Primire călduroasă. O cauză a dezordinii pare a fi foamea. Unele comune sunt cu totul lipsite de mălai; cer ajutorul nostru. / Maior (ss) Tomescu”.

Vineri, 26 octombrie/8 noiembrie – sublocotenentul Ilie Lazăr, în fruntea companiei sale cu 180 de soldați români din Regimentul 8 Honvezi Lugoș, dezertori din armata austro-ungară din Rusia, ajunge, în marș forțat, de la Noua Suliță la Cernăuți și se întâlnește cu prof. Sextil Pușcariu: „– Sunt profesorul Sextil Pușcariu și am aflat că sunteți români bănățeni, așa că îmi permit a vă ruga să ne ajutați până la sosirea armatei române, împotriva a câtorva sute de ucraineni veniți din Galiția, care au intrat în Casa Națională, unde au spart totul, iar pe noi, românii, vor să ne ducă drept ostateci. Chiar și Iancu Flondor este ascuns la Mitropolie. De altfel, au apărut deasupra orașului avioane românești, aruncând manifeste prin care ne anunță că armata română va intra în 48 de ore în oraș”³⁶.

„A doua zi, Nicu Flondor – fost primar al Cernăuților –, împreună cu Vasile Bodnărescu și cu șase ofițeri români, ocupă toate autoritățile publice, primăria, prefectura, tribunalul, eliberează pe Iancu Flondor, toate acestea sub scutul companiei lui Ilie Lazăr, care, la 144 de ani după răpirea Bucovinei, împlântă tricolorul românesc pe primăria Cernăuților, instalând ca cel dintâi primar al capitalei Bucovinei pe preotul Șandru. Sub amenințarea și la somațiunea românilor și de teama companiei lui Ilie Lazăr, generalul austriac Fischer predă comanda jandarmeriei locotenentului român Dan [...].

Fericita inițiativă a sublocotenentului Ilie Lazăr a permis astfel Cernăuților să intre sub suveranitatea românească încă înainte de sosirea trupelor române, care se aflau încă la două zile de marș și în mijlocul imensului entuziasm al populației românești, care dădea astfel, pe lângă dovada spiritului său național, și pe aceea a unui curaj neobișnuit”³⁷:

„Într-un delir de entuziasm, poporul rostește pentru unirea cu Regatul. De acolo, Iancu Flondor pleacă în capul mulțimei la palatul guvernatorului, cerând predarea puterii executive. Guvernatorul încearcă să câștige timp, răspunzându-i că nu-i poate satisface cererea fără să raporteze întâi «locului mai înalt». Atunci Flondor îi răspunde: „Lăsați astea. Locul cel mai înalt suntem astăzi noi, delegații națiunii române”³⁸.

³⁶ Ilie Lazăr, *Amintiri*, editor Romulus Rusan, prefață de Doru Radosav, Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 51–57.

³⁷ Filimon Taniac, „Un episod din istoria unirii Bucovinei cu România”, în „Dreptatea”, București, anul II, nr. 315, luni, 29 octombrie 1928, p. 1–2.

³⁸ Raul Crăciun, „Iancu cavaler de Flondor – o viață și o pagină de istorie”, în „Universul literar”, București, 1924, p. 798–799.

Cu alte cuvinte, pumnul strâns al heghemonului intelectual-politic este întărit cu arma aptă să oprească orice tentativă din partea adversarilor, ceea ce implică în echipă un heghemon militar alcătuit din compania sublocotenentului Ilie Lazăr, tinerii ofițeri, gradați și soldați bucovineni demobilizați din armata austro-ungară și trupele armatei regale române conduse de generalul Iacob Zadik, care intră în orașul Cernăuți în ziua de luni, 29 octombrie/11 noiembrie.

Miercuri, 31 octombrie/13 noiembrie – a doua ședință a Consiliului Național Român din Bucovina, care tipărește următorul raport: „Președintele Consiliului, d[le] Dionisie Bejan, constatând prezența unui număr suficient de membri, deschide ședința și invită pe președintele și pe membrii consiliului secretarilor de stat, care formează noul guvern, să-i depună juruînța. D. George Bancescu, director al biroului, cetește formula juruînței, iar membrii guvernului se ridică de la locurile lor și depun juruînța la mâna președintelui Bejan.

Se trece apoi la ordinea de zi: *Programa guvernului*. Ședința e condusă de aici înainte până la sfârșit de d[le] dr. Eusebie Popovici.

Președintele consiliului secretarilor de stat, d[le] dr. Iancu Flondor, accentuează, în introduciunea cuvântării sale, că măsurile luate de guvern vor avea caracter provizoric, pentru că se va forma un nou guvern după punerea în vigoare a unei legi electorale pe bază largă care se va elabora și va da posibilitatea să fie reprezentate toate păturile și toate națiunile. Grijă dintâi a guvernului va fi să liniștească țara și să câștige încrederea populațiunii.

Guvernul se va ținea de rezoluțiunile din 27 octombrie și, neavând în sânul său și reprezentanți ai celorlalte națiuni, se va ținea îndeosebi de rezoluțiunea a patra, căutând legături cu reprezentanții legitimi ai națiunilor conlocuitoare.

Trecând la desfășurarea programei, președintele consiliului secretarilor de stat spune, privind la Afacerile Externe, că se vor înjgheba imediat legături cu Regatul [Român], Transilvania și Basarabia, precum și cu statele Înțelegerii și cele neutrale.

Cu privire la Interne, spune că se vor servi înainte de toate interesele obștești, se va înlătura cu severitate sistemul de corupțiune, care a dăinuit până acum, se va stabili un contact viu între aparatul administrativ și populațiune, instituindu-se sfaturi districtuale, cu vot consultativ pe lângă prefecturi și că se vor pregăti legi electorale pentru cameră, reprezentanțe urbane și rurale cu vot universal, direct, secret pentru bărbați și femei.

Privitor la Finanțe, spune că restul mijloacelor disponibile a dispărut și că programa momentană are în vedere: un buget provizoriu pentru patru luni care se va înainta camerei spre aprobare, căutarea de venituri nouă pentru a sana și restabili echilibrul financiar și apoi reducerea cheltuielilor. Se va cere încuviințarea pentru contractarea unui credit (...), pentru ajutorarea celor loviți de furtunile acestor vremuri. Se va cere ca Bucovina să participe la repartizarea despăgubirilor de război, lichidându-se afacerile fostei împărății, în măsura pagubelor sale, considerând îndeosebi gospodăriile țărănești. Se va mai cere de la cameră autorizarea de a

contracta și un împrumut provizoriu pentru treburile zilnice. Banca țării se va transforma în bancă de stat și se vor face demersuri pentru înființarea unei filiale a Băncii Române în Bucovina.

În privința Justiției, se va susține mai departe funcționare exactă pe baza legilor existente. Se va institui o curte de apel în Cernăuți și la trebuință, ca a treia instanță, un senat delegat din curtea de apel ca curte de casație.

Privitor la Apărarea țării. Se va reorganiza corpul jandarmeriei bucovinene în legătură cu comandamentul armatei românești, se va forma o legiune bucovineană condusă de foști ofițeri și se va înființa o cohortă de cercetași bucovineni, condusă de ofițeri și profesori.

Agricultura. La reforma agrară guvernul va proceda în mod radical. Relele sunt: lipsa de pământ și împărțirea fără sfârșit în părțile la moștenitori. Până la aducerea proiectului, se va îngriji ca agricultura noastră să se ridice la deplină productivitate, se vor aduce vite, cai, se vor sprijini prăsila vitelor de rasă, înființarea de societăți agricole și însoțiri de cumpărare, fără intențiunea de a elimina comerțul legitim, și se va griji și de [a]meliorarea solului. Se proiectează înmulțirea școalelor agricole și reorganizarea învățământului agricol.

Instrucțiunea. Învățământ primar și secundar pe bază națională pentru toți, iar pentru români, reorganizarea învățământului întreg.

Culte. Absolută libertate și autonomie pentru toate religiunile, iar pentru ortodocși autonomie și congres bisericesc, compus din două părți mireni și o parte clerici, apoi lichidarea legăturilor dintre fostul guvern austriac și biserică și restituirea mitropolitului Vladimir, dându-i-se o satisfacție cuvenită (aprobări vii între deputați și pe galerie).

Alimentare. Desființarea ordinațiunilor restrictive de până acum: comerț liber, sprijinirea importului.

Afaceri sociale. Reforme potrivite cu vremurile de astăzi, reedificare, adăpostirea refugiaților în locuinți provizorii, reclădirea gospodăriilor țărănești.

Comunicația și poșta. Se vor readuce stări normale pe căile ferate pentru călători și mărfuri și se va face legătura cu România. Tot așa se va griji de o funcționare bună a poștei și telegrafului și de legătură telefonică cu toate comunele din țară.

Salubritatea. Vechile ordinațiuni rămân în vigoare. Se va organiza serviciul sanitar la țară, se vor combate bolile molipsitoare și se vor înzestra spitalele cu cele trebuincioase (combustibil, rufe, medicamente etc.). (aprobări și strigăte «bravo», «trăiască» între deputați și galerie).

Deschizându-se discuțiunea asupra programei guvernului, ia cuvântul, ca cel dintâi, d[1] George Grigorovici, declarând că n-are încredere în acest guvern, în care este reprezentată numai clasa suprapusă și protestează că nu sunt reprezentați și socialiștii precum trebuie. Critică apoi politica externă a guvernului pe care o află lipsită de tact și dibăcie, căci trebuia căutată o înțelegere cu vecinii noștri ucraini, care împreună cu rușii vor fi pe viitor vecinul nostru cel mai puternic și mai periculos, înțelegere pe care voiau s-o înfăptuiască deputații români din Viena.

Trece apoi la celelalte puncte ale programei, crezând de absolută necesitate o largă reformă electorală cu vot proporțional, reforma agrară și reforme sociale și sanitare și terminând cu cuvintele: «Înțelegeți vremurile în care trăim. Bate la poarta noastră vremea nouă. Deschideți ușa, ca să nu fie sfârmată [!]».

La orele 8 se suspendă ședința pentru o oră.

La orele 9 și 20 m[inute], se redeschide ședința și se continuă discuțiunea programei.

D[1] dr. Florea Lupu critică alcătuirea guvernului și se plânge de desconsiderarea Partidului Democrat. Dorește să se înlăture cât de curând starea de asediu și să se facă o înțelegere cu celelalte națiuni. Cere parcelarea imediată a Fondului Religionar. Congresul bisericesc să se aleagă pe baza sufragiului universal și proporțional, inclusiv femeile măritate și văduve. Parohi să fie aleși de credincioși. Să se combată analfabetismul. Propune ca guvernul să aducă până în 8 zile proiecte privitoare la legea electorală, parcelarea Fondului și congresul bisericesc și înaintează trei rezoluțiuni privitoare la acestea.

D[1] Laurentie Tomoiagă polemizează cu d[1] Grigorovici, expunând ideile sale despre socialism și spunând apoi, între altele, că dacă ovreii voiesc să fie iarăși stăpâni în Palestina, care de sute de ani este locuită de alte popoare, cu atât mai mult noi avem dreptul să fim stăpâni în țara noastră străbună. Amintește că ucrainii vor avea peste Nistru sute de mii de români sub stăpânirea lor.

D[1] dr. Nicu Flondor arată în ce stare deplorabilă au fost lăsate afacerile financiare de contele Ezdorf și de ucraini și comunică măsurile ce s-au luat pentru a face iarăși ordine. În chestia aceasta, s-a făcut o înțelegere cu băncile din Cernăuți și s-a cerut ajutorul Băncii Naționale din Iași. Apoi vorbește de românii din Cherson, Dubăsari și Balta etc., spunând că ideea unei transplantări, relevată de d[1] Tomoiagă, schimbându-i cu ucrainii din nordul Bucovinei, nu e irealizabilă.

D[1] Modest Scalat critică întâi alcătuirea Consiliului Național și cea a Consiliului secretarilor de stat. Cere pentru școlile primare un referent în secretariatul instrucțiunii, luat din sânul învățătorimii. Privitor la ucraini spune: «Noi trebuie să tratăm pe toți ca oameni, însă ca ruteni să-i privim numai pe aceia care se declară că sunt ruteni, nu însă și pe aceia care de zeci de ani strigă din răspuțeri că sunt români și care au bătut cu scânduri ușile școlilor rutene care li s-au dat cu sila. Aceștia sunt români! Chestia răzeșilor nu e frază goală. Fiecare individ are dreptul să-și aleagă naționalitatea. Nu d[1] Bleyleben a avut dreptul să fixeze naționalitatea satelor. Noi nu ne temem de nicio comisie. A trecut vremea când un funcționar pune o pecete *amtlich korrigiert* în registrul recensământului și românul era prefăcut în rutean. Poporul rutean nu i se va lua ceea ce i se cuvine».

D[1] Al. Procopovici: Doi dintre oratori s-au deplâns că partidul lor n-a fost considerat îndeajuns la alcătuirea Consiliului Național și a guvernului. Între vechile noastre partide n-au fost deosebiri de principii; alegătorii se grupau în jurul deputaților lor aproape numai la vederea hatârurilor ce se puteau storce de la vechile guverne. Dintre foștii deputați, numai d[1] Grigorovici – oricare ar fi deosebirile ce

ne despart de el – reprezintă principii politice statornice. E timpul suprem ca duhul rău al vechilor partide să dispară dintre noi. Politica noastră trebuie să fie cât se poate de națională și democratică. Astfel, influența unui partid socialist român, pe cât se poate de românesc, va putea fi binefăcătoare. Nu aprobă tratativele din Viena dintre deputații români și ucraini. Chestiunea delimitării între ucraini și români nu este o chestiune bucovineană, ci privește pe toți românii și toți ucrainii. Prin urmare, nu suntem chemați numai noi, bucovineni[i], de a rezolvi problema aceasta. Dar noi trebuie să ținem la integritatea țării noastre. Ideea transplantării este irealizabilă, căci oamenii nu se pot desrădăcina în masă din satele în care s-au născut. Cere o legătură cât de strânsă cu românii din Ardeal. Avem nevoie, mai ales, de ajutorul băncilor de acolo, ca să nu fim aviați la băncile străine. Toate reformele de aici trebuie făcut în deplin acord cu guvernul României. De aceea este de neapărată trebuință prezența unui reprezentant al guvernului român aici, la Cernăuți, ca să fim cât de curând nu numai o singură națiune, dar și o singură țară.

D[I] dr. Radu Sbiera: «Să nu înăbușim sentimentele, căci din ele răsar faptele mari». Integritatea teritoriului Bucovinei e integritatea unui pământ românesc. Bucovina trebuie să fie, după 1918, ceea ce a fost înainte de 1775. Blăstămul neamului cade asupra aceluia care în așa momente au putut fi trădători și vânzători. (aplauze pe galerie). Vorbind apoi despre învățământ, accentuează că învățământul primar este cel mai important, dar învățământul să nu fie o unealtă a partidelor. Între preot și învățător să fie unire.

D[I] dr. Gheorghian: Fiind efemer, multe schimbări privitoare la salubritatea publică n-om putea face. Se va griji întâi de ceea ce e de cea mai mare urgență trebuință, dar regularea serviciului sanitar la țară trebuie făcut și l-om face. Eu nu-s politician și-mi țin cuvântul (Aplauze și ilaritate).

După aceasta, se încheie discuțiunea.

D[I] dr. Iancu Flondor răspunde la criticele ce s-au adus guvernului de d-nii Lupu și Grigorovici. D[I] Lupu a avut ieri încredere în guvern, astăzi n-are. Propunerea d-sale ca să se facă în 8 zile proiecte atât de vajnice n-o pot lua în serios. Răspunzând d-lui Grigorovici, spune că orațiunea d-sale i-a fost o mare decepțiune și că trebuie să respingă unele dintre vorbele d-sale. A fost un discurs pentru a neliniști populațiunea. Va răspunde d[II] Grigorovici înaintea lui Dumnezeu dacă va curge sânge românesc în urma discursului d-sale? (Aplauze puternice.) D-sa n-a făcut critică, ci agitație. Entuziasmul, care ne transportă pe toți, îl numește copilărie. Resping degradarea acestui sentiment măreț. D-sa vrea să ne sperie, spunând că va veni un vânt mare care va sufla «spuma», adică pe noi. D-sa vrea să sferme porți deschise. Ne-a amintit și de Tisza. Nu-mi doresc altă moarte decât cea pentru apărarea intereselor neamului meu. Amenințarea de o revoluție o resping cu toată puterea (Aplauze furtunoase.). D[II] Procopovici dorește ca să avem un reprezentant al Guvernului României aici, la Cernăuți. Lucrul acesta guvernul nostru l-a și cerut. Terminând, roagă să se ia la cunoștință programa guvernului.

D[I] Lupu crede că n-a fost inconsecvent în atitudinea sa față de guvern și spune că elaborarea proiectelor din vorbă până în 8 zile e posibilă.

D[I] Grigorovici: Constatez că n-am amenințat, ci am spus că rezultatul istoric poate fi o revoluție, dacă n-om grăbi cu reformele.

Expunerile guvernului se aprobă, sculându-se toți deputații, afară de d[I] Lupu, de pe scaunele lor.

D[I] Boncheș înaintează o propunere de urgență, cerând ajutor grabnic pentru locuitorii părților muntoase, rămași fără hrană și fără case. Mai cere și ajutor bănesc și aducerea a 1 000 de oi. Apoi, se plânge despre activitatea nefastă a «individului» Fischer, fostul șef al jandarmeriei bucovinene, și cere să i se facă judecata.

Ședința, care s-a început la orele 6 și 15 m[inute], se ridică la 12 și jumătate noaptea. Ziua și ora proximei ședințe se va comunica în scris³⁹.

Documentul așează piatra de hotar pentru viitorul Bucovinei, iar hegemonul intelectual-politic își poate desfășura lucrarea sub scutul hegemonului militar.

Vineri, 2/15 noiembrie – ajunși la Cernăuți, prof. Dimitrie Marmeliuc, maiorul Georgescu și George Tofan, dintre refugiații bucovineni de la Iași, se prezintă generalului Iacob Zadik, care îi informează despre unirea necondiționată a Bucovinei cu Regatul României, după care, împreună cu prof. Sextil Pușcariu, îl vizitează pe Iancu Flondor la Hotelul Pajura Neagră, spre a-i înmâna scrisoarea generalului Coandă, prin care ministrul prezident român îl invita pe Iancu Flondor la Iași, dar acesta, bolnav fiind, îl va trimite pe prof. Sextil Pușcariu.

Sâmbătă, 3/16 noiembrie – prof. Sextil Pușcariu ajunge seara în Iași, se prezintă generalului Artur Văitoianu, ministru de Interne în Guvernul României, care îl conduce la generalul Coandă, președintele Consiliului de Miniștri, după această întrevvedere trimisul bucovinenilor întâlnindu-se cu Ion I. C. Brătianu, care îi expune condițiile în care noile provincii pot reveni la Regatul României, ca vechi teritorii ale unui stat unitar: numai votându-se în adunări plebiscit Unirea lor necondiționată cu România, se va obține acordul internațional în Conferința de Pace, după cum a procedat și Sfatul Țării din Chișinău pentru unirea Basarabiei cu Regatul România: „Brătianu mă primi foarte amabil și-mi vorbi de Nistor și Marmeliuc. La întrebarea mea care e părerea lui despre felul cum trebuie să se alipească România nouă de cea veche, mi-a spus că o autonomie cu diete provinciale nu o crede bună, mai ales, pentru că în Bucovina și Transilvania sunt prea mulți străini, ci ar trebui să existe numai camera de la București, cu miniștrii pentru diferite provincii. I-am recomandat pe Nistor pentru acest post. Crede că autonomia trebuie să fie numai județeană⁴⁰”.

³⁹ Cernăuți, anul I, nr. 3, marți, 19 noiembrie 1918, p. 131–137.

⁴⁰ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 339. De observat că datele memorialistului, într-o nebuloasă cronică, în contradicție cu cele precizate de Ion Nistor, încât pâlpaie impresia că Sextil Pușcariu face două descinderi la Iași: una în zilele de sâmbătă – luni, 15–17 noiembrie, și alta în zilele de miercuri – sâmbătă, 20–23 noiembrie 1918, când se întoarce la Cernăuți în trenul special, cu refugiații bucovineni, în frunte cu prof. Ion Nistor.

Vasile Bodnărescu ar fi trebuit să-i reproșeze din nou – „Poți să fii un bun profesor, dar un rău politician!” –, pentru că asemenea recomandare nu o putea face decât plenul guvernului de la Cernăuți, iar nu doar secretarul de externe din considerente de colegialitate și prietenie cu prof. Ion Nistor. Concret, Sextil Pușcariu, ademenit de primirea cordială a lui Ion I. C. Brătianu și fără a mai fi luat legătura și cu ceilalți conducători ai partidelor românești, își arvonește hegheonia intelectuală a Unirii Bucovinei sub pavăza hegheoniei partinice liberale și, din această perspectivă, Bucovina, veselă grădina, vorba poetului, are toate șansele să se transforme într-o livadă cultivată cu... voturi.

Duminică, 4/17 noiembrie – prof. Sextil Pușcariu este primit în audiență de regele Ferdinand și de regina Maria, impresionând altețele regale cu frumusețea limbii române vorbite în Bucovina. Mesajul este un model de concizie și stil protocolar: „Măria Ta, venim ca soli ai Bucovinei și mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit pe noi de această cinste – ca să vă aducem inimile și sufletele moldovenilor de peste Molna – inimile pline de mulțumită și eternă recunoștință pentru ocrotirea cu ce ne-ați dat ca să împlinim visul părinților noștri și sufletele primenite în anii grei de suferință, care nu cunosc altă dorință decât de a putea lucra și ele la alcătuirea României Mari!

Venim, Măria Ta, să vă aducem vești că în clipa când vechiul ținut al Sucevei și al Cernăuților, cu ocolul Câmpulungului și Coțmanului, au fost unite cu Țara Mamă, sub lespedea din Putna, Sfântul, după o sută și patruzeci și trei de ani de somn greu, tulburat de visuri urâte, și-a aflat iar odihna, căci de acum știe că soarta fiilor săi este pusă în mâna Regelui Ferdinand, eliberatorul tuturor românilor. Să trăiești, Măria Ta!”⁴¹

Despre discuția cu regele Ferdinand, Sextil Pușcariu notează: „Și el ne-a spus că trebuie făcută Unirea necondiționată cât mai curând, că așa o cer interesele țării și ne-a luat făgăduința că, întorși, vom insista să se facă. În același timp, ne-a asigurat că va numi numai funcționarii pe care bucovinenii îi vor propune, încât țara va păstra, în stadiul de trecere, înfățișarea ei, netulburată de amestecul României”⁴².

Vineri, 9/22 noiembrie 1918 – Consiliul Național Român Central din Transilvania cere guvernului Ungariei să-i recunoască puterea deplină asupra Transilvaniei.

Sextil Pușcariu, la Iași: „Avui bucuria să-l văd pe Iancu Nistor, căruia îi telegrafiasem că sosesc la Iași și cu care nu mai avusesem nicio legătură din 1914. Nistor – cel vechi, plin de inimă, numai ceva mai oțelit din toate câte avusese să le suporte în acești ani din urmă...”⁴³. Întâlnirea va fi prezentată și de Ion Nistor însuși: „La 22 noiembrie, am avut o convorbire cu prietenul meu Sextil Pușcariu, care, în calitate de secretar de stat la Externe, venise la Iași să prezinte regelui Ferdinand

⁴¹ Ion I. Nistor, *Istoria românilor*, ed. cit., vol. II, p. 387. De observat amănuntul că mesajul Consiliului Național din Bucovina consideră Unirea Bucovinei cu România împlinită prin intrarea trupelor Armatei Regale Române în ținuturile „din Boian la Vatra Dornei”.

⁴² Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 342.

⁴³ *Ibidem*, p. 336.

mulțumirile Consiliului Național de la Cernăuți pentru trimiterea oștirii române în Bucovina. Convorbirile avură loc la Hotel Binder și au durat mai multe ore. După un viu schimb de informații asupra situației politice generale și celei din Bucovina, în special, am ajuns la o înțelegere deplină asupra măsurilor ce urmau să fie luate fără nicio amânare. Acțiunea Comitetului Refugiaților din Iași trebuia să fie concordată cu cea a Consiliului Național din Cernăuți pentru ca ele să nu rămână unilaterale”⁴⁴.

Sâmbătă, 10/23 noiembrie 1918 – un grup de aproape 100 de persoane dintre refugiații bucovineni se întoarce în Cernăuți și pribegii sunt primiți de către un delegat al Consiliului Național, de primarul orașului, Gheorghe Șandru, și de reprezentantul armatei române. Președintele Comitetului refugiaților bucovineni, prof. Ion I. Nistor, trimite un mesaj regelui Ferdinand: „După 4 ani de pribegie, călcând astăzi cu adâncă emoție pe pământul patriei liberate de glorioasa armată română, gândul nostru să îndreaptă cu devotament, recunoștință și admirație către Majestatea Voastră, care, întrupând ideea năzuințelor noastre, ne-a dăruit clipa fericită de a ne putea întoarce la vetrele noastre eliberate de jugul străin”⁴⁵.

Călătoria a fost evocată de Sextil Pușcariu: „Mă văd în trenul special, cu care ne întorceam în Bucovina. Locomotiva urca ușor pe netedele șine, mirată parcă, în măruntaiele ei, că clocotește atâta abur ca să tragă după șine un vagon-salon. Prin geamul mare din fund, vedeam cum de sub nori ieșeau, alergând nebune înapoi, cele două dungi negre ce se apropiau una de alta în depărtări; de-a dreapta și de-a stânga lor, miriște brune se suprapuneau peste livezile ce-și păstrau încă verdeața; gări micuțe se pitulau după câte un copac stufos, dându-se repede de-o parte, ca să nu le ia vârtejul”⁴⁶.

În aceeași zi, istoricul Ion I. Nistor se întâlnește cu Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național de la Cernăuți, și cu Iancu Flondor: „Pe Iancu Flondor l-am găsit în pat, suferind de gripă. Ambii m-au primit cu amabilitate, deși am avut impresia că cuprinsul mesajului indispușe întrucâtva pe Flondor, probabil din cauză că i se cerea să mă considere ca împușnic al guvernului regal de a trata cu depline puteri toate chestiunile în legătură cu Actul Unirii”⁴⁷.

⁴⁴ Ion Nistor, *Date biografice*, în *op. cit.*, p. 31.

⁴⁵ În cinstea ostașilor Diviziei 8-a, ed. cit., p. 53. Ion I. Nistor, *Istoria românilor*, vol. II, p. 388, precizează că refugiații au revenit în Cernăuți „la invitarea guvernului bucovinean”, însă că „în număr de peste 150 de persoane”, poate că spre a spori importanța acestora în actul unirii, căci afirmă hazardat: „La punctul de vedere al refugiaților cu privire la proclamarea unirii necondiționate a Bucovinei cu România, s-au raliat și membrii Consiliului Național. O divergență de păreri se ivi numai cu privire la unirea *cu condiții* sau *fără condiții*”, întrucât nimeni nu a invocat vreo condiție nici în cererea de ajutor militar, nici la primirea trupelor române și nici în mesajul transmis regelui de către Sextil Pușcariu.

⁴⁶ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 336.

⁴⁷ Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, 2000, p. 108. Concret, nu avem un text cu mesajul adus de Ion Nistor din partea guvernului român și nu există niciun document prin care guvernul român îi cerea lui Iancu Flondor să-l considere pe prof. Ion Nistor ca împușnic din partea regelui Ferdinand ori a guvernului român de la Iași, pentru că la ora aceea el nu făcea parte din Consiliul Național Român de la Cernăuți, iar punctul 3 din moțiunea Constituantei din 27 octombrie avea înscrisă hotărârea: „Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la Conferința de Pace și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina”.

Duminică, 11/24 noiembrie – „Ocuparea Bucovinei întregi. Cernăuți, Trupele regale române din Bucovina au ocupat Bucovina în vechile ei hotare. Populația este mulțumită că a venit armata română pentru restabilirea liniștei de care avea atâta nevoie.” Și altă știre: „Ofițeri bucovineni din armata română la Cernăuți. / Iași. Astăzi sosesc în Cernăuți 70 [de] ofițeri români de origină bucovineană puși la dispoziția trupelor române. În fruntea lor se găsește cunoscutul naționalist, maiorul Zelea Codreanu”⁴⁸.

Prin aceste două mișcări ale trupelor regale române se împlinște *de facto* hegheonia militară prin care viața și avutul populației pașnice sunt asigurate de o forță armată. Cum forța dispusă în Bucovina este alcătuită din militari din Regatul României și români bucovineni, efectivele nu pot fi considerate armată de ocupație.

Marți, 13/26 noiembrie 1918 – a treia ședință a Consiliului Național Român din Bucovina, pentru a pregăti Congresul General de peste două zile.

Profesorul Ion I. Nistor, plecat de luni seară din Cernăuți – „D[I] prof. Iancu Nistor a plecat aseară cu un tren special la Iași”⁴⁹ – ajunge dimineața în capitala Moldovei, unde se întâlnește cu regele Ferdinand și cu Ion I. C. Brătianu spre a discuta despre hotărârile ce vor fi luate la Congresul General al Bucovinei⁵⁰, după care, a doua zi, miercuri 14/27 noiembrie, se întoarce la Cernăuți. Nu știm ce anume au tratat cei trei oameni politici și ce sfaturi sau directive a primit prof. Ion I. Nistor de la regele Ferdinand sau de la Ion I. C. Brătianu. Concret, în *Istoria românilor*, autorul ocolește acest subiect dar își arogă un mare rol în lucrările Congresului din Cernăuți: „Fostul președinte al Comitetului Refugiaților, profesorul Nistor, fu însărcinat cu redactarea Actului de Unire și cu îngrijirea vastei corespondențe cu guvernul de la Iași și cu miniștrii plenipotențieri ai puterilor Antantei”⁵¹. Din aceste precizări, s-ar deduce că misiunea lui Vasile Bodnărescu, trimis special al Consiliului Național de la Cernăuți pe lângă guvernul român de la Iași, vreme de patru săptămâni, precum și vizita lui Sextil Pușcariu, însărcinat cu Afacerile Externe al guvernului de la Cernăuți, care a convorbit îndelung cu membrii guvernului român și cu regele Ferdinand, au fost inutile.

În fapt, Sextil Pușcariu, după întoarcerea de la Iași, dispăre din scena politică bucovineană – nu va fi înscris între cei 101 participanți la Congresul General al

⁴⁸ „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul I, nr. 10, 24 noiembrie 1918, p. 4.

⁴⁹ Idem, „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul I, nr. 11, 26 noiembrie 1918, p. 4.

⁵⁰ „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul I, nr. 13, 28 noiembrie 1918, p. 3.

⁵¹ Prof. Ion I. Nistor a transcris *manu propria* doar *Moțiunea*, care este încărcată de „considerațiuni” și pare adaptată după documentul zemstvei din județul Bălți. Din acea „vastă corespondență” nu ni se prezintă măcar o singură pagină. În fapt, corespondența a purtat-o secretarul dr. Radu Sbiera, după cum probează și procesul-verbal de la Congresul General al Bucovinei, când este invitat de Iancu Flondor „să dea cetire corespondențelor incurse”.

Bucovinei din ziua de joi, 15/28 noiembrie 1918 – și, sub pretextul că s-a îmbolnăvit în călătoria de la Iași, nu va părăsi odaia din casă vreme de șase săptămâni. Răstimpul, fiind o cutumă ritualică pentru purificarea sufletului celui răposat, iscă suspiciuni întrucât profesorul cernăuțean iese în lume în ziua de 4 ianuarie 1919, când împlinea vârsta de 42 de ani și aștepta nerăbdător să fie chemat la Cluj pentru a reorganiza universitatea transilvană: „Și apoi vreau să plec din Bucovina cu un nume bun, ca un vrednic urmaș al lui Pumnul”⁵².

„Hegheonia intelectuală”, dobândită asupra Unirii Bucovinei cu Regatul România, i s-a destrămat pe altarul prieteniei cu prof. Ion Nistor...

⁵² Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 361.